VENDIM
Nr.1509, datë 30.7.2008

PËR MIRATIMIN E STRATEGJISË KOMBËTARE PËR ARSIMIN E LARTË, 2008-2013

Në mbështetje të nenit 100 të Kushtetutës, me propozimin e Ministrit të Arsimit dhe Shkencës, Këshilli i Ministrave

VENDOSI:

Miratimin e strategjisë kombëtare për arsimin e lartë, 2008-2013, sipas tekstit, që i bashkëlidhet këtij vendimi.

Ky vendim hyn në fuqi pas botimit në Fletoren Zyrtare.

KRYEMINISTRI
Sali Berisha

STRATEGJIA KOMBËTARE PËR ARSIMIN E LARTË (SKALA) (2008-2013)

1. VËSHTRIM I PËRGJITHSHËM DHE KUSHTET AKTUALE

1. Arsimi i Lartë (AL) dhe kërkimi shkencor në Shqipëri nuk janë akoma në standardet ndërkombëtare; progresi ka qenë disi zhgënjyes në 14 vitet e fundit. Ligji i ri për arsimin e lartë (2007) ka qenë një hap i rëndësishëm përpara për përmirësimin e sistemit, por shënon vetëm fillimin. Kjo strategji shtron synime dhe objektiva më afatgjatë për sistemin dhe paraqet politikat për prioritetet strategjike për vitet që pasojnë deri në vitin 2013.

2. Strategjia është në pajtueshmëri me prirjet kryesore të zhvillimit të AL në Europë dhe në botë, dhe në veçanti, me procesin e Bolonjës; qëllimi i saj është të përmirësojë AL-në, që Shqipëria të zërë vendin që i takon brenda Hapësirës Europiane të Arsimit të Lartë (HEAL).

3. Strategjia pasqyron vizionin e Qeverisë për politikat afatmesme dhe afatgjata në sferën e AL-së. Në të janë përfshirë sugjerimet e botës akademike dhe të grupeve të interesit brenda vendit si dhe të ekspertëve dhe zyrtarëve të lartë të Këshillit të Europës. Strategjia përbën bazën e një plani veprimi me detyra të programuara për zbatim deri në vitin 2013.

4. Kapitulli në vijim evidenton problemet kryesore të gjendjes aktuale duke i ndarë në tri çështje të mëdha: kuadri institucional, mësimdhënia dhe kurrikulat, aspektet financiare.

Kuadri institucional

5. Kuadri institucional aktual i AL-s nuk u përgjigjet zhvillimeve të kohës. Ligji i AL (2007) është hap i mirë drejt një sistemi modern. Zhvillimet e parashikuara në kuadrin e kësaj strategjie mund të kërkojnë edhe përmirësime për aspekte të veçanta të tij. Lidhur me kuadrin institucional vërehen disa mangësi të renditura më poshtë.

6. Së pari, sistemi i AL-s nuk u përgjigjet ende mjaftueshëm nevojave të së ardhmes së shoqërisë dhe ekonomisë së vendit. Shumë aspekte të AL-s, dhe në veçanti niveli i mësimdhënies dhe kërkimit në institucionet e arsimit të lartë (IAL) nuk i janë përgjigjur dinamikës së ndryshimeve të shoqërisë shqiptare dhe prirjeve europiane.

7. Së dyti, sistemi aktual është tepër homogjen dhe nuk inkurajon IAL-të të zhvillojnë misione të ndryshme. Baza ligjore lipset të jetë më elastike që të lejojë shumëllojshmërinë e misioneve.

8. Disa nga IAL-të jashtë Tiranës ende nuk luajnë rol të rëndësishëm në zhvillimin e rajonit të tyre, dhe, nga ana tjetër nuk kanë nxitjen e nevojshme për të orientuar veprimtarinë e tyre në këtë drejtim. Për më tepër, disa prej tyre nuk kanë madhësinë e nevojshme për të operuar realisht me efikasitet si IAL: çdo zgjerim i ardhshëm i sistemit normalisht do të bëhet nëpërmjet konsolidimit dhe rritjes së kapaciteteve të institucioneve ekzistuese dhe jo nëpërmjet krijimit të institucioneve të reja.

9. Së treti, mësimdhënia (në IAL) dhe kërkimi (në institutet kërkimore jashtë sistemit të arsimit të lartë, kryesisht në varësi të Akademisë së Shkencave) kanë qenë të ndarë nga njëri-tjetri. Reforma e sistemit të kërkimit shkencor, e ndërmarrë në fillim të vitit 2006, po përfundon duke përmbushur objektivin kryesor të saj, integrimin e kërkimit shkencor me arsimin e lartë. Me integrimin

e instituteve kërkimore të Akademisë së Shkencave dhe të rrjetit kërkimor jashtuniversitar janë integruar në universitetet e Tiranës, si rezultat i ndryshimit të kuadrit ligjor, Integrimi i kërkimit shkencor me arsimin e lartë pritet të ndikojë pozitivisht në rritjen e cilësisë së shkollimit universitar në të gjitha ciklet, kryesisht në atë të dytë dhe të tretë të studimeve universitare.

10. Së katërti, përjashtuar formimin fillestar të mësuesve, ka tepër pak arsim të lartë të orientuar në drejtimin profesional: ka pak programe të tilla në ciklin e parë, në mënyrë të veçantë ka pak formime ose programe të arsimit të lartë jouniversitar. Kjo është një arsye më shumë që u ka vështirësuar IAL-ve rajonale përmbushjen e rolit të tyre në mbështetje të ekonomive lokale.

11. Së pesti, mungesa e aftësisë për t'iu përgjigjur nevojave dhe sfidave nuk është tërësisht përgjegjësi e IAL-ve, pasi ato nuk kanë gëzuar autonominë e nevojshme për të funksionuar efektivisht si institucione të shekullit XXI. Ligji i AL (2007) ndonëse është hap i rëndësishëm përpara në këtë drejtim, nuk arrin deri në autonomi të plotë, që do t'i shndërronte IAL-të tona nga shtetërore në publike. Një nga synimet themelore të strategjisë është që ato të shndërrohen realisht IAL publike. Ky transformim do të kërkojë përmirësime të mëtejshme të qeverisjes dhe menaxhimit të tyre, si dhe ndryshime në mekanizmat e sigurimit të llogaridhënies së brendshme dhe të jashtme.

12. Së fundi, pranohet se Ministria e Arsimit dhe e Shkencës ka ende kapacitet të kufizuar analitik për të zhvilluar politikat strategjike për arsimin e lartë dhe kërkimin shkencor.

Mësimdhënia dhe kurrikulat

13. Si metodat e mësimdhënies ashtu edhe përmbajtja e kurrikulave e shumicës së programeve universitare nuk përmbushin nevojat e së ardhmes së shoqërisë dhe ekonomisë. Përsa u përket metodave dhe stilit të mësimdhënies, ka një prirje që t'u jepet studentëve informacion i gatshëm duke iu kërkuar atyre më shumë riprodhimin e tij, në vend që të inkurajohet të menduarit kritik. Përsa i përket përmbajtjes së lëndëve që zhvillohen, ato janë shpesh të ngushta dhe tradicionale, që ndjekin një disiplinë dhe pa module e kredite, sikurse kërkohet nga procesi i Bolonjës. Ato lipset t'u japin studentëve alternativa zgjedhjesh dhe fleksibilitet në studime. Këto mangësi të formimit janë një nga arsyet që një numër i konsiderueshëm i studentëve zgjedhin për të studiuar jashtë shtetit, dhe vetëm pak prej tyre kthehen në atdhe.

14. Matura Shtetërore dhe përdorimi i saj si mekanizëm përmes të cilit nxënësit fitojnë të drejtën për të hyrë në IAL, ka pasur zhvillime të rëndësishme në vitet e fundit. Ky mekanizëm ka nevojë të pasurohet e të përsoset më tej, duke u bazuar edhe në modele të përparuara të vendeve të tjera. Hapat e mëtejshëm për zhvillimin e Maturës Shtetërore përcaktohen në planin e veprimit.

15. Për të pasur një mësimdhënie cilësore dhe me informacion të pasur, personeli akademik duhet të angazhohet në një punë të thelluar kërkimore dhe pedagogjike që t'i lejojë ndjekjen në vijimësi të zhvillimeve më të fundit në fushën përkatëse. Kjo veprimtari duhet dalluar nga "kërkimi shkencor" fondamental i mirëfilltë, i cili nënkupton përftim rezultatesh origjinale. Në një vend të vogël si Shqipëria, duke pasur parasysh edhe stadin aktual të zhvillimit, kërkimi shkencor fondamental kjo veprimtari mund të përballohet ose të ndërmerret nga një numër relativisht i kufizuar punonjësish akademikë. Për këtë kategori punonjësish, financimi i kërkimit shkencor do të realizohet përmes një procesi konkurrues. Për përparimin në karrierë akademike të personelit është i nevojshëm një kontribut kërkimor i mjaftueshëm, i konkretizuar në gradën shkencore "Master" dhe "Doktor", si dhe një përvojë e mjaftueshme në mësimdhënie. Raporti midis kontributit në kërkimin shkencor dhe atij në mësimdhënie mund të përshtatet në përputhje me këto kritere nuk duhet të jenë të njëjta për të gjitha IAL-të, por të pasqyrojnë misionet e ndryshme të IAL. Sidoqoftë, titullarët e lëndëve/moduleve që zhvillohen në ciklin e dytë dhe të tretë të studimeve universitare duhet të kenë fituar gradën shkencore "Doktor".

16. Investimet për përmirësimin e mësimdhënies, në mënyrë të veçantë përsa i përket zbatimit të metodave bashkëkohore, kanë qenë të pamjaftueshme. Nuk ka ende një sistem të menaxhimit të performancës për personelin akademik, ndonëse ligji i AL (2007) e kërkon një gjë të tillë. Ngritja e këtij sistemi do të ndihmojë për të identifikuar pjesën e personelit akademik që përdor metoda të vjetra mësimdhënie dhe që duhet të përfitojë nga kualifikimet përditësuese në mësimdhënie.

17. Në përgatitjen fillestare të mësuesve, kurrikulat janë shpesh të tejngarkuara dhe nuk tregohet vëmendje se çfarë programesh e lëndësh janë të nevojshme për një mësues të suksesshëm. Nuk zhvillohen aq sa duhet praktika të mbikëqyrura për mësimdhënien. Pak vëmendje është treguar për trajnimin e vazhdueshëm të mësuesve. Tashmë është hartuar një dokument i politikave për këtë qëllim dhe Instituti i Kurrikulava dhe i Trajnimit (IKT) do të jetë në rolin e koordinatorit për

identifikimin e nevojave, hartimin e katalogut kombëtar të trajnimeve dhe akreditimin e programeve. Përmirësimi i trajnimit të vazhdueshëm të mësuesve do të ishte pa vlerë, nëse nuk do t'i kushtohej vëmendja e duhur ndryshimit të përgatitjes fillestare të mësuesve. Për të realizuar këtë ndryshim, strategjia përcakton rrugët e zbatimit dhe etapat.

18. Sigurimi i cilësisë, si koncept dhe praktikë, është futur që në vitin 1999 me ngritjen e Agjencisë Publike të Akreditimit të Arsimit të Lartë (APAAL), e cila ka rritur rolin e saj dhe ka përmirësuar metodat e funksionimit. Por veprimtaria e saj nuk ka mbuluar të tre ciklet, në mënyrë të veçantë studimet me kohë të pjesshme, ndonëse në këto të fundit prurja e studentëve është dyfishuar në dhjetëvjeçarin e fundit. Një situatë e tillë lipset të ndryshojë.

Çështjet financiare

19. IAL-të financohen kryesisht nga Buxheti i Shtetit, burime të cilat nuk kanë qenë të mjaftueshme për të mbështetur një përmirësim cilësor dhe zhvillimin sasior të tyre. Për më tepër, shpesh herë menaxhimi i këtyre burimeve ka lënë për të dëshiruar. Kapaciteti i disa prej ndërtesave, pajisjeve dhe bibliotekave, si dhe cilësia e shërbimit të ofruar prej tyre nuk është në standardet rajonale dhe sigurisht, jo në nivelet ndërkombëtare, megjithëse është jorealiste të mendosh se ato do të sillen në këto nivele në një të shkurtër. Edhe nivelet e pagës së personelit janë më ulëta sesa duhej të ishin, gjë që detyron personelin akademik të përfshihet në veprimtari të tjera, mjaft herë në dëm të cilësisë së punës në IAL.

20. Nevoja më urgjente dhe më e rëndësishme për investim është rritja e cilësisë së mësimdhënies përmes zhvillimit të personelit akademik në IAL, i cili do t'i përgjigjet më mirë kërkesave në rritje të studentëve.

21. IAL-të nuk kanë pasur lirshmërinë e nevojshme për përdorimin e fondeve. Procedurat financiare kanë qenë të tilla që nuk i nxitnin IAL-të të gjeneronin më shumë të ardhura, pavarësisht disa përpjekjeve pozitive të bëra në këtë drejtim. Vetëm një pjesë e vogël e financimeve publike të alokuara IAL-ve llogariteshin mbi një bazë objektive, përjashtuar fondet për pagat. Për më tepër, metodat e përdorura për përcaktimin e këtyre financimeve nuk merrnin parasysh rezultatet dhe nivelet e IAL-ve. Me hyrjen në fuqi të ligjit AL (2007), IAL-ve u krijohet më shumë hapësirë për përdorimin efektiv dhe fleksibël të burimeve financiare. Rritja e mëtejshme e lirshmërisë së përdorimit të këtyre burimeve përbën një aspekt të rëndësishëm të zhvillimit të autonomisë institucionale, por ajo duhet të shkojë krahas fuqizimit të kapaciteteve menaxhuese dhe rritjes së transparencës dhe përgjegjshmërinë në përdorimin e fondeve. Ky ligj, gjithashtu, parashikon edhe zhvillimin e një metodologjie të re për alokimin e fondeve.

22. Tarifat e studimit të paguara nga studentët janë burimi tjetër i rëndësishëm i të ardhurave për IAL-të, por strukturimi i niveleve të ndryshme të tarifave nuk ka qenë racional. Gjithashtu, ka pasur pak transparencë në përdorimin e këtyre të ardhurave, e cila natyrisht ka shqetësuar ata që paguajnë. Mekanizmi për të ndihmuar studentët me të ardhura të pakta ka qenë i konceptuar jo mirë dhe për rrjedhojë nuk ka mbështetur përherë ata, të cilët realisht kanë pasur këtë nevojë.

2. VIZIONI, PRIORITETET STRATEGJIKE DHE SYNIMET PËR ARSIMIN E LARTË

23. Ndonëse niveli aktual i arsimit të lartë dhe i kërkimit shkencor ka përmirësime në krahasim më të shkuarën, ai do të ishte i papranueshëm për të ardhmen. AL-ja dhe kërkimi shkencor duhet të evoluojnë, nëse Shqipëria dëshiron të ketë vendin e saj në Hapësirën Europiane të Arsimit të Lartë (HEAL). Shqipëria ka nevojë për qytetarë të formuar dhe edukuar më mirë, si edhe për një forcë pune më të aftë, me qëllim që të ndërtojë një shoqëri të së ardhmes, bazuar në dije. Për këto arsye, është vendosur që arsimi të jetë prioritet kryesor për shtatë vitet e ardhshme.

24. Objektivat kryesore për AL mbështeten në Strategjinë e Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim (SKZHI). Ato përmblidhen si më poshtë:

- Zhvillimi i shoqërisë dhe promovimi i standardeve të demokracisë nëpërmjet edukimit të studentëve për një jetë qytetare aktive.
- Zhvillimi ekonomik i vendit në përgjithësi dhe atij rajonal në veçanti nëpërmjet formimit të një force pune të kualifikuar.
- Përmbushja e aspiratave të brezit të ri për zhvillim.
- Zhvillimi dhe konsolidimi i një baze të gjerë e të përshtatshme dijesh në shërbim të vendit.

25. Për të përmbushur këto objektiva, duke u mbështetur në nevojat e shoqërisë, sistemi i AL-së do të krijojë, zhvillojë dhe transmetojë njohuritë nëpërmjet mësimdhënies dhe kërkimit shkencor. Ky i fundit, përveç vënies në shërbim të zhvillimit ekonomik e social të vendit, do të jetë edhe në

funksion të përditësimit, dhe rifreskimit dhe zgjerimit të bazës teorike dhe praktike të kurrikulës së studimeve si të mësimit dhe ofrimit të shërbimeve.

Për realizimin e objektivave të mësipërm, dallohen pesë prioritete strategjike në shtatë vitet e ardhshme:

a) Zgjerimi i sistemit në mënyrë që të plotësohen nevojat e vendit në perspektivën e arritjes edhe të standarteve për integrimin në Bashkimin Europian (BE) (në kuptimin e treguesve për shkollimin terciar të popullsisë), duke krijuar njëkohësisht mundësi për arsimim të lartë të të gjithë atyre që dëshirojnë të përfitojnë prej tij.

b) Sigurimi i shumëllojshmërisë së ofertave të formimit, në përputhje me nevojat e zhvillimit perspektiv të vendit.

c) Përmirësimi i cilësisë së mësimdhënies dhe të përvetësimit të dijeve në sistemin e AL, nëpërmjet zhvillimit të vazhdueshëm të burimeve njerëzore dhe të kulturës së cilësisë.

d) Përmirësimi i mekanizmave të qeverisjes nëpërmjet zhvillimit të autonomisë së IAL-ve, përkundrejt rritjes së cilësisë së menaxhimit me llogaridhënie dhe transparencë, në mënyrë që ato të funksionojnë realisht si institucione publike.

e) Përshtatja e metodave dhe e niveleve të financimit, në mënyrë që të inkurajohet i tërë sistemi për arritjen e objektivave të përgjithshme.

26. Objektivat dhe prioritetet strategjike kërkojnë investime të rëndësishme për AL-n dhe kërkimin shkencor. Këto shpenzime do të jenë rrjedhëse dhe për investime.

27. Procesi i ndryshimit të një sistemi kompleks, si ai AL, do të kërkojë kohë dhe është kjo arsyeja, për të cilën strategjia shtrihet në një periudhë prej shtatë vitesh. Me zhvillimet në vijim, mund të nevojiten ndryshime në ligjin e AL (2007).

28. Strategjia mbështetet mbi një analizë rigoroze të gjendjes aktuale të vendit; ajo merr gjithashtu në konsideratë zhvillimet ndërkombëtare. Kahu i propozimeve të saj është në përputhje me prirjet kryesore europiane dhe globale në AL. Si e tillë, kjo strategji synon të mbartë mbështetjen e gjerë të aktorëve të AL dhe politikëbërësve, si brenda dhe jashtë vendit.

3. POLITIKAT PËR PRIORITETET STRATEGJIKE

3.1 Përmasat e sistemit të arsimit të lartë

29. Për të realizuar objektivat e mësipërme, zhvillimi i Shqipërisë do të kërkojë një zgjerim të sistemit të AL me kohë të plotë. Ky zgjerim do të shoqërohet edhe me ndryshimin e formës aktuale të sistemit. Zgjerimi do të ketë kosto financiare dhe është me vlerë nëse kryhet duke e transformuar AL në një sistem modern dhe cilësor. Me një sistem të reformuar, kostot e zgjerimit do të jenë më shumë investim për të ardhmen sesa thjesht shpenzim. Strategjia parashtron zhvillimet e politikave – si për sistemin ashtu edhe për çdo IAL. Plani i veprimit do të përmbajë detaje për reformat që do të realizohen, si pjesë integrale e çdo zgjerimi.

30. Niveli i zgjerimit të sistemit të AL duhet të jetë në përputhje me objektivin afatgjatë të integrimit të vendit në BE dhe me kërkesën. Dy aspekte të kërkesës merren në konsideratë: nevojat e ardhshme të tregut të punës dhe dëshirat e studentëve për të hyrë në sistemin e AL. Ndonëse nuk ka konstatime për kërkesa të paplotësuara për të diplomuarit nga AL në përgjithësi, por hasen nevoja të paplotësuara në veçanti. I tillë është rasti i vendeve të paplotësuara të punës për specialistë të IT-së në mbarë vendin dhe mësues në zona të largëta. Si një ekonomi në tranzicion, kushtet e tregut të punës në vend janë larg të qenit të stabilizuara dhe për pasojë duhet që zgjerimi i sistemit të jetë gradual dhe jo i menjëhershëm.

31. Plani Kombëtar i Zhvillimit ka përcaktuar tre sektorë më prioritarë: Turizmin, industrinë agro-ushqimore dhe zhvillimin e eksporteve në përgjithësi. Këto prioritete do të pasqyrohen edhe në miratimin e kuotave në rritje të numrit të studentëve në IAL. Në vitin 2005-2006 vetëm 13 % e studentëve ndiqnin programe studimi në drejtime, si matematika, fizika, informatika dhe shkencat inxhinierike në përgjithësi. Ky raport, i krahasuar me 26%, që është mesatarja e vendeve të BE-së, sugjeron ndërmarrjen e një studimi për të gjykuar nëse duhen vendosur objektiva më të lartë pjesëmarrjeje në formimet e mësipërme, bazuar në nevojat e zhvillimit të vendit dhe përvojat analoge në rajon dhe më gjerë.

32. Numri i të punësuarve në sektorin privat po rritet me shpejtësi. Një numër i madh të diplomuarish do të punësohen në të ardhmen në veprimtari të sektorit privat që sot mund të mos ekzistojnë - dhe ata duhet të jenë të përgatitur për t'u riorientuar profesionalisht dhe ripunësuar disa herë gjatë jetës së tyre. Përvoja e vendeve të tjera sugjeron dy konsiderata të rëndësishme lidhur me

trajtimin e nevojave perspektive të tregut të punës. E para, është që të diplomuarit duhet të jenë të përgatitur me shprehi të përgjithshme dhe të transferueshme, si ato të analizës, të të menduarit, arsyetimit, paraqitjes dhe komunikimit. Tregu i punës në Shqipëri ndoshta ende nuk e koncepton plotësisht nevojën e një përgatitjeje të tillë, prandaj mund të kërkohen veprime aktive nga ana e qeverisë për të inkurajuar punëdhënësit që të njohin dhe t'u përgjigjen sfidave të së ardhmes. AL në Shqipëri aktualisht nuk kultivon si dhe sa duhet krijimin e shprehive të tilla, ndërkohë që prej tij pritet të luajë rolin udhëheqës në zhvillimin e një ekonomie dhe shoqërie të bazuar në dije. Për këtë do të kërkohen kurse dhe programe të reja formimi, por ajo që është më e rëndësishmja - ndryshime thelbësore në kurrikulat e studimeve universitare të ciklit të parë dhe të dytë.

33. Konsiderata e dytë, që buron nga përvoja e vendeve të tjera, veçanërisht e atyre të Europës Lindore dhe Qendrore, është se formimet 2-vjeçare pas shkollës së mesme, do të marrin një rëndësi më të madhe. Këto formime, që i përgjigjen një shkollimi të lartë jouniversitar, sigurojnë diploma profesionale, si dhe tituj të tjerë kualifikimi, me orientim të fortë nga tregu. Ato mund t'i japin një nxitje të rëndësishme zhvillimit të biznesit të vogël dhe industrive të reja, veçanërisht në nivel lokal. Aktualisht ka disa nisma pozitive në këtë drejtim, por shtrirja e tyre është tepër e kufizuar dhe përvoja e grumbulluar, e pakët.

34. Zhvillimi i formimeve postsekondare 2-vjeçare duhet të bëhet në bashkëpunim të ngushtë me sektorin privat. Plani i veprimit parashikon që një grup i posaçëm pune të studiojë nevojat për diploma 2-vjeçare si dhe, mënyrën e organizimit të tyre. Zhvillimi i kurseve përkatëse pritet të kërkojë edhe motivimin financiar të IAL-ve për t'u përfshirë në një veprimtari të tillë. Në planin e veprimit do të parashikohen fonde të posaçme për këtë qëllim, të cilat IAL-të do të mund t'i përftojnë nëpërmjet konkurrimit. Formimet jouniversitare duhen konsideruar si pjesë e Kornizës Kombëtare të Kualifikimeve dhe duhen konceptuar në mënyrë të tillë, që të lejojnë studentët e suksesshëm të vazhdojnë (nëse dëshirojnë) ciklin e parë të formimit universitar, nëpërmjet transferimit të krediteve.

35. Zgjerimi i AL është një prioritet që do të ndiqet në vijimësi, por pa cenuar cilësinë. Ky zgjerim nuk mund të jetë më i shpejtë se rritja e kontingjentit të përshtatshëm për shkollim të lartë, që kushtëzohet nga evolucioni i sistemit parauniversitar. Në vitin 2006-2007 u arrit që mbi 90% e atyre që përfunduan shkollën e mesme të regjistrohen në arsimin e lartë (pa përfshirë shkollimet jashtë vendit), por cilësia e një pjese të këtij kontingjenti linte mjaft për të dëshiruar. Objektivi, lidhur me arsimin e mesëm, është që në vitin 2015 pjesa më e madhe e kontingjentit të kësaj grupmoshe (rreth 80 %, kundrejt 53% në vitin 2006), të përfshihen në një formë ose tjetër të arsimit të mesëm, i cili do t'i nënshtrohet një reforme të thellë me synim kryesor, rritjen e cilësisë. Objektivi, lidhur me AL, është që deri në vitin 2017, mbi 85% e kontingjentit që përfundon shkollën e mesme, të hyjë në një nga drejtimet dhe ciklet e AL. Kjo nënkupton që numri i studentëve në të gjitha ciklet e studimeve tretësore (postsekondar, bachelor, master dhe doktoratë) dhe format e studimeve (kohë e plotë, kohë e pjesshme, edukim në distancë) në vitin 2013 të jetë mbi 120 000, krahasuar me rreth 91 000 aktualisht (gjendja korrik 2008). Ky zgjerim, me afro 30 000 studentë për një periudhë 5-vjeçare, është rrjedhojë e rritjes së pritshme vjetore të kontingjentit të nxënësve që përfundojnë me sukses shkollën e mesme, e cila është 2 - 3%, (ii) hapjes së studimeve të ciklit të dytë (master), dhe (iii) zgjerimit të AL privat.

36. Ky objektiv zgjerimi është ambicioz dhe do të shqyrtohet më në detaje në planin e veprimit. Një pjesë e zgjerimit do të realizohet sigurisht në ciklin e parë, të dytë dhe të tretë të programeve universitare dhe kryesisht në IAL-të, që i ofrojnë të tre këto cikle; pjesa tjetër, që mendohet se do të jetë më e madhe, do t'u takojë formimeve të ndërmjetme apo jouniversitare (zakonisht 2-vjeçare). Këto, jo vetëm do të sigurojnë kualifikime me impakt të menjëhershëm më të madh për tregun e punës dhe me kurrikula që mund të përshtaten sipas nevojave lokale, por do të jenë edhe me kosto më të ulët, krahasuar me një cikël të parë të plotë. IAL-të me orientim rajonal janë mjedisi më i përshtatshëm për krijimin dhe zhvillimin e formimeve të tilla që përfshijnë edhe trajnime/ritrajnime në funksion të nevojave të sektorit privat në rajon dhe tregut të punes. Ofrues të tjerë potencialë diplomash të tilla do të jenë, nëse plotësojnë kushtet e akreditimit, edhe institucionet private, me tarifa që paguhen nga vetë studentët ose që sponsorizohen nga punëdhënësit.

37. Rritja e numrit të studentëve duhet të shkojë krahas rritjes së kapacitetit të sistemit për të ofruar një shërbim që respekton standardet. Për këtë duhet të sigurohet, së pari, numri i nevojshëm i personelit akademik me kualifikim të përshtatshëm. Raporti aktual student/personel akademik (mesatarisht rreth 26 në fund të vitit 2007) ishte ende larg mesatares së BE (20), në të cilën nuk përfshihet personeli kërkimor, i cili është kryesisht grupi i studentëve të doktoratës, i cili edhe pse nuk

ka ngarkesë mësimore të planifikuar mbështet profesorët dhe docentët në seancat mësimore si ushtrime, laboratore dhe seminare. Ky raport duhet të përmirësohet krahas rritjes së numrit të studentëve në sistemin e AL. Mbi këtë bazë, shtesa prej rreth rreth 30 000 studentësh në 5 vjet, do të kërkojë shtesë vjetore të personelit mësimdhënës, në AL publike dhe private, prej rreth 2000 veta, pa llogaritur këtu edhe nevojën për zëvendësimin e atyre që largohen apo dalin në pension. Vetëm në vitin 2008 në sistemin e AL publik u shtuan 583 vende të reja pune për personel mësimor kërkimor. Përveç këtyre sistemit iu shtuan edhe rreth 400 punonjës të tjerë kërkimorë – mësimorë si rrjedhojë e zbatimit të reformës së integrimit të instituteve kërkimore të Akademisë së Shkencave dhe ministrive të linjës në sistemin e AL. Rruga kryesore për zgjidhjen e problemit të personelit do të jetë punësimi i pedagogëve të rinj, duke synuar në veçanti tërheqjen e kontingjentit cilësor të të shkolluarve dhe të të kualifikuarve jashtë vendit nëpërmjet mekanizmave motivues. Në funksion të kësaj të fundit qeveria ka ndërmarrë, që në vitin 2006, programin afatgjatë Brain Gain, i cili parashikon një paketë nxitëse që lehtëson kthimin e përhershëm ose të përkohshëm të kandidatëve që kanë përfunduar me rezultate mbi mesatare, studimet e masterit ose doktoratës në shkolla të larta të huaja të akredituara.

38. Shumica e personelit të ri akademik, të kërkuar nga zgjerimi i sistemit (personelit shtesë), do të përqendrohet në rolin mësimdhënës, kryesisht në ciklin e parë dhe në programet e ndërmjetme jouniversitare. Për këtë kërkohet një kualifikim në nivelin Master dhe doktorata (PhD). Plani i veprimit parashikon zhvillimin e një procesi monitorues, i cili:

- do të përcaktojë nevojat për personel të ri;
- do të vlerësojë shkallën në të cilën këto nevoja do të plotësohen nga integrimi i instituteve kërkimore në AL;
- do të verifikojë nëse konceptimi i programeve të reja Master, potencialisht të aftë për të furnizuar këtë shtesë personeli akademik, siguron fleksibilitetin e nevojshëm për t'iu përgjigjur nevojave në momentin që ato shfaqen.

39. Rritja e nivelit të mësimdhënies në IAL-të nuk është thjesht çështje numrash; ajo kushtëzohet në radhë të parë prej faktit se janë ende të pakët pedagogët që operojnë me metoda që zhvillojnë tek studentët ato shprehi dhe kompetenca, që u duhen atyre për të ardhmen. Ndryshimi i stilit dhe metodave të mësimdhënies kërkon një investim madhor në zhvillimin e personelit akademik ekzistues, duke përfshirë, së pari pedagogët e vjetër; po ashtu i domosdoshëm është edhe trajnimi i personelit të ri. Për shumë nga personeli ekzistues, do të nevojitet një investim më vete, që do të jetë i kushtueshëm, por duke e konsideruar zhvillimin e burimeve njerëzore si një prioritet të lartë, atij do t'i kushtohet një mbështetje e veçantë financiare.

Për të mbështetur zhvillimin e shpejtë të burimeve njërëzore në AL qeveria ka filluar të zbatojë që në vitin 2007 një program ta veçantë të emërtuar "Fondi i Ekselencës", i cili ofron bursa për personelin e ri akademik që dëshiron të kryejë një pjesë ose të gjitha studimet e doktoratës dhe postdoktoratës në universitetet e huaja, të njohura. Ky program mbështet edhe studentët shqiptarë që kryejnë studimet e nivelit master në një nga 10 universitetet më të mira të botës.

40. Aspekti i dytë, lidhur me zgjerimin e sistemit, ka të bëjë me burimet fizike të ndërtesave dhe pajisjeve. Aktualisht, mjediset e IAL-ve përdoren përgjithësisht jo në mënyrë efektive gjatë javës, dhe gjatë vitit; një përdorim në një shkallë më të lartë i mjediseve dhe pajisjeve në orët e pasditës dhe gjatë fundjavës, do të rriste mundësinë e sistemit për zgjerim. Disa fakultete brenda një IAL-je kanë mungesë hapësire dhe të tjerë e kanë atë me tepri; të gjitha fakultetet duhet të pranojnë se ndërtesat dhe klasat i përkasin IAL-së në tërësi dhe jo fakulteteve të veçanta, pavarësisht origjinës së financimit të tyre. Një organizim më racional i shfrytëzimit të mjediseve do të lejonte rritjen e numrit të studentëve edhe pa zgjerime ekuivalente të hapësirës në dispozicion të IAL-ve. Shifra të detajuara në këtë drejtim nuk ka dhe plani i veprimit parashikon një studim urgjent lidhur me përdorimin dhe kushtet e mjediseve dhe të infrastrukturës së IAL-ve.

41. I njëjti problem shtrohet edhe për përdorimin e pajisjeve, megjithëse duhet pranuar se mungesa e pajisjeve të përshtatshme për mësimdhënie moderne është evidente. Përsëri, nuk disponohet informacion i detajuar për shkallën e shfrytëzimit të pajisjeve ekzistuese dhe as për përmasat e mungesave. Studimi i mësipërm, do të shqyrtojë rrugët e rritjes së efektivitetit të përdorimit të pajisjeve dhe do të bëjë një vlerësim realist të asaj që nevojitet për të sjellë standardin e tyre në nivel të pranueshëm për një perspektivë 10-vjeçare. Ky studim do t'u referohet edhe gjendjes dhe përvojave analoge të vendeve të tjera europiane me kushte ekonomike të afërta me ato të Shqipërisë. Përmirësimi i nivelit të pajisjeve do të ketë si synim prioritar modernizimin e metodave të mësimdhënies dhe në

përgjithësi rritjen e cilësisë së procesit mësimor, pa përjashtuar edhe zhvillimin e kërkimit shkencor, kur kjo është e mundur.

42. E treta, e cila është thelbësore, ka të bëjë me përshtatshmërinë e mbështetjes financiare në të ardhmen. Qeveria është e angazhuar të dyfishojë fondet publike për arsimin në 5 vitet e ardhshme. Parashikohet që AL-ja të ruajë përqindjen aktuale në buxhetin total të arsimit, por ajo të jetë kryesisht për kostot rrjedhëse dhe jo për investime kapitale. Mbështetja financiare nga burime të tjera, përfshirë kontribute private dhe ndihmë nga agjenci shumëpalëshe apo dypalëshe, është një nga mundësitë që do të shfrytëzohet. Plani i veprimit do të bashkërendojë mundësitë e financimit nga burime të ndryshme.

43. Pavarësisht kufizimeve, mendohet se objektivi për zgjerimin e sistemit të arsimit të lartë mund të realizohet pa prekur cilësinë e tij.

44. Zgjerimi i sistemit, nuk do të bëhet me krijimin e institucioneve të reja të AL publike, por me zgjerimin e atyre ekzistuese, në mënyrë të veçantë ato rajonale. Pjesa më e madhe e zgjerimit do të jetë për formimet e larta jouniversitare dhe të ciklit të parë të studimeve, në varësi edhe të rezultateve e përfundimeve që do të arrijë grupi i punës për diplomat. Në të njëjtën kohë, synohet të zgjerohet llojshmëria e lëndëve, e cila aktualisht është e ngushtë, në mënyrë që nga njëra anë të sigurohet një formim më i plotë për studentët dhe nga ana tjetër të ofrohen më shumë mundësi zgjedhjeje të kombinimeve të lëndëve.

45. E ardhmja e studentëve me kohë të pjesshme është e paqartë. Aktualisht shumë nga ata që mbarojnë shkollën e mesme ndjekin studimet me kohë të pjesshme, pasi rezultatet e tyre kanë qenë të pamjaftueshme për të fituar studimet me kohë të plotë në degët që kanë synuar. Ndonëse kjo përmbush një pjesë të kërkesës, ky nuk është qëllimi kryesor për këtë formë studimi, i cili duhet të jetë për ata studentë që nuk kanë mundësi reale për të ndjekur studimet me kohë të plotë (p.sh. për ata që janë të punësuar). Ekzistojnë edhe shqetësime të tjera në lidhje me formën e organizimit të studimeve me kohë të pjesshme. Së pari, standardet e hyrjes për studentët me kohë të pjesshme duhet të jenë të barasvlefshme me ato të studentëve me kohë të plotë, përndryshe standardet e AL në tërësi do të pësojnë rënie. Nëse maturantët do të jenë të formuar për të ndjekur studimet e larta, sistemi duhet të jetë në gjendje t'i pranojë me kohë të plotë; nëse nuk i plotësojnë këto standarde, atëherë në asnjë mënyrë ata nuk duhen pranuar. Së dyti, vlera e arsimimit me kohë të pjesshme merret e barasvlefshme me atë me kohë të plotë, ndërkohë që numri i orëve të studimeve është vetëm sa dy të tretat. Së treti, tarifat që paguhen nga studentët me kohë të pjesshme sigurojnë një të ardhur shtesë të konsiderueshme për personelin akademik, dhe kjo përbën rrezik për të shmangur vëmendjen e tyre nga mësimi te studentët me kohë të plotë.

46. Sistemi i studimeve me kohë të pjesshme është tepër i vlefshëm për ata që mund ta ndjekin vetëm këtë formë studimi, p.sh. për shkak të marrëdhënieve të punës ose angazhimeve familjare. Studentë të tillë sigurisht ka dhe do të ketë më shumë kur të nxënët gjatë gjithë jetës do të bëhet veprimtari normale e një ekonomie në rritje. Qëllimi kryesor për sistemin e studimeve me kohë të pjesshme është që t'u shërbejë nevojave të këtyre studentëve dhe punëdhënësve të tyre. Shumë nga këta studentë do të jenë në moshë më të madhe, dhe, kjo formë studimi duhet rregulluar në përshtatje me nevojat e tyre, p.sh. kurse të shkurtra formimi për të nxënët gjatë gjithë jetës. Sistemi i studimeve me kohë të pjesshme nuk duhet të shërbejë si alternativë për maturantët që nuk plotësojnë kriteret për t'u regjistuar në studimet me kohë të plotë. Efekti i këtij ndryshimi do të jetë zvogëlimi në mënyrë të ndjeshme i numrit të studentëve me kohë të pjesshme, që do të çojë në zvogëlimin e të ardhurave për IAL dhe për personelin akademik. Politika për këtë formë studimi duhet të jetë pjesë e një strategjie më të gjerë për "të nxënët gjatë gjithë jetës", përfshirë "mundësitë e hapura". Këto çështje janë komplekse dhe plani i veprimit parashikon ngritjen e një grupi pune për sistemin e studimeve me kohë të pjesshme dhe të nxënit gjatë gjithë jetës, i cili të analizojë gjendjen dhe të përgatisë rekomandimet e duhura.

47. Në kuadrin e zgjerimit të sistemit, do të ketë rritje edhe në institucionet private, krahasuar me totalin aktual prej afro 10 000 studentësh (gjendja korrik 2008). Roli i tyre në plotësimin e nevojave të shoqërisë për arsim të lartë do të vijë duke u fuqizuar. APAAL-i do të vazhdojë të aplikojë një sistem rigoroz të sigurimit të cilësisë për IAL-të private, për të mbrojtur interesat e studentëve të tyre dhe për të garantuar që ato të veprojnë brenda një kuadri me standarde të qarta. Gjithashtu, për të mbrojtur interesat e studentëve në IAL-të publike, do të forcohet kërkesa aktuale që personeli i tyre akademik të japë eventualisht mësim në IAL-të private, vetëm brenda rregullave të institucionit

publik. Strategjia përshkohet nga ideja se pavarësisht rritjes së numrit të studentëve në IAL-të private, kërkesa për arsim të lartë do të mbulohet kryesisht, edhe në të ardhmen, nga IAL-të publike. Arsimi i lartë është dhe do të mbetet përgjegjësi publike.

48. Zgjerimi i ndjeshëm i sistemit përkon me zhvillimin e vazhdueshëm të Maturës Shtetërore, si mjet nëpërmjet së cilës sigurohet hyrja në IAL. Plani i veprimit do të përmbajë hapat dhe procedurat për Maturën Shtetërore, duke punuar me Agjencinë e Vlerësimit të Arritjeve (AVA). Synimi kryesor për zhvillimin e Maturës Shtetërore është që të bëhet një provim më i plotë, të paktën për lëndët bazë, të hartuara dhe administruara në mënyrë të centralizuar. Matura Shtetërore do të ketë një bërthamë me lëndë të detyrueshme në dy nivele. Për lëndët me zgjedhje synohet në zgjerimin e llojshmërisë së tyre, të cilat, po ashtu do të zhvillohen në dy nivele.

49. Me një bazë lëndësh formuese për Maturën Shtetërore, do të bëhet e mundur të zhvillohet një sistem i kompjuterizuar për shpërndarjen e studentëve në IAL-të (sikurse bëhet në vende të tjera europiane). Ky sistem do të orientohet nga pragu i hyrjes, bazuar në lëndët e përcaktuara nga fakultetet dhe do të marrë për bazë preferencat e studentëve dhe rezultatet e provimeve. Plani i veprimit parashikon ngritjen e një organi të ri: Agjencia për Pranimet në Institucionet e Arsimit të Lartë (APIAL). Matura Shtetërore e plotë, së bashku me sistemin e ri të pranimeve në IAL-të, është planifikuar të realizohet deri në vitin 2010.

50. Me qëllim që të ndihmohen studentët të bëjnë zgjedhjet e tyre për kurset e studimeve të arsimit të lartë, nga IAL-të do të kërkohet të përgatisin një Prospectus, posaçërisht për kandidatët e mundshëm. Sidoqoftë ky Prospectus nuk do jetë i mjaftueshëm për kandidatët që të bëjnë zgjedhjet për të ardhmen e tyre. Për këtë arsye, plani i veprimit përfshin ngritjen e një grupi për karrierën, i cili do të ndihmojë kandidatët të orientohen për të ardhmen e tyre. Ky grup do të japë edhe sugjerime për përmbajtjen e Prospectus-it që do përgatisin IAL-të. Anëtarët e grupit për karrierën do të përfshijnë interesat e shkollës, të AL dhe punëdhënësve.

3.2. Misionet e diferencuara të IAL-ve: Mësimi, shërbimet dhe kërkimi shkencor

51. Aktualisht sistemi i AL-ve funksionon sikur të gjitha IAL-të të ishin të njejta, por në fakt, ka dhe duhet të ketë dallime të rëndësishme mes tyre. Diferencimi i misioneve të IAL-ve është domosdoshmëri. Ai duhet të jetë i tillë që çdo IAL t'i shërbejë më efektivisht nevojave të vendit. Ky diferencim do të ketë implikimet e veta në strukturën dhe funksionet e tyre.

Diferencimi i misioneve

52. Mësimi në IAL-të rajonale do të vazhdojë të orientohet me përparësi drejt formimeve profesionale, në veçanti të mësuesve për sistemin e arsimit bazë, specialistëve të IT, si dhe të infermierëve, punonjësve socialë, menaxherëve, asistentëve ligjorë etj. Këto formime do të realizohen me kurse të ciklit të parë universitar, me përjashtime të mundshme për mësuesinë. Kuadri i Bolonjës nuk i pengon IAL-të rajonale të ofrojnë vetëm ciklin e parë, kur nuk ekzistojnë kushtet apo nevojat për të zhvilluar të tre ciklet. Ndërkohë, ato do të kenë një rol shumë të rëndësishëm në ngritjen dhe konsolidimin e programeve postsekondare 2-vjeçare. Të tre ciklet e studimeve universitare do të ofrohen vetëm nga ato IAL, në Tiranë apo në rrethe, që përmbushin standardet.

53. Strategjia nuk synon të kufizojë IAL-të rajonale vetëm në ofrimin e ciklit të parë. Ky pozicion nuk është i ngurtë, si për studentët, ashtu edhe për këto institucione. Për studentët e IAL-ve rajonale, nëpërmjet bashkëpunimit me IAL-të që i ofrojnë të tre ciklet (aktualisht, tre universitetet kryesore në Tiranë), do të mundësohet hyrja në programet e ciklit të dytë dhe të tretë, me kusht, gjithmonë që ata (studentët) të plotësojnë kriteret e vendosura për këtë qëllim. Në fakt, kjo transferueshmëri është një nga objektivat kryesore të Procesit të Bolonjës. Ligji i AL (2007) e bën të qartë, që IAL-të rajonale do të kenë mundësi për të ofruar ciklin e 2-të ose edhe të 3-të në një fushë apo drejtim të caktuar, në rast se provojnë se kanë plotësuar kriteret kombëtare për atë fushë apo drejtim. Kriteret përcaktohen nga KALSH-i, bazuar në rekomandimet e APAAL-it dhe verifikohen nga kjo e fundit.

54. Është e pritshme që IAL-të rajonale (pa përjashtuar edhe ato private), të jenë në pararojë të zhvillimit të programeve postsekondare 2-vjeçare dhe të jenë ofruesit kryesorë të diplomave të tyre. IAL-të rajonale do të bëhen në këtë mënyrë edhe përfituesit kryesorë të fondeve për zhvillim, që do të akordohen nga qeveria, pikërisht, për këtë qëllim. Ato do të përfitojnë nga tarifat e shkollimit në këto programe, duke rritur në këtë mënyrë të ardhurat e tyre. APAAL do të zhvillojë kritere të veçanta për

sigurimin e cilësisë për programet e studimeve 2-vjeçare.

55. Orientimi i IAL-ve rajonale drejt formimeve profesionale, do të forcojë kontributin e tyre në ndihmë të zhvillimit ekonomik e social të rajonit përkatës. Strategjia synon që këto IAL të identifikohen gjithnjë e më tepër si "Qendra të Zhvillimit Rajonal", me lidhje të forta me komunitetin lokal dhe me vëmendje të veçantë ndaj nevojave të këtij komuniteti. Marrja e një roli të tillë nga IAL-të rajonale do të forcojë identitetin i tyre; ato do të jenë shumë më specifike dhe më të njohura nga sa janë aktualisht.

56. Roli i IAL-ve rajonale në ndihmë të zhvillimit ekonomik dhe social, nënkupton që ato, krahas mësimit, do të ofrojnë konsulencë, kërkim shkencor të aplikuar dhe shërbime të tjera, duke përftuar në këtë mënyrë edhe të ardhura shtesë. "Klientët" potencialë për këto shërbime do të jenë komunitetet dhe bizneset lokale, organet qeverisëse, vendore dhe qendrore, dhe organizata donatore të ndryshme; të gjithë këta, veçanërisht Ministritë dhe donatorët, do të inkurajohen të përdorin shërbimet e ofruara prej IAL-ve. Në planin e veprimit do të përcaktohen financime të posaçme - fonde nxitëse - për të ndihmuar IAL-të rajonale të zhvillojnë këtë rol. Çdo IAL-je do t'i kërkohet të paraqesë një plan të detajuar dhe të shoqëruar me kostot, që të demonstrojë se çfarë shërbimesh synon të zhvillojë. Ky plan do të shqyrtohet nga KALSH-i, dhe në rast miratimi, të paktën një pjesë e kostove të nisjes së veprimtarive përkatëse do të mbulohen nga fondi nxitës.

57. Në të njejtën mënyrë dhe me strategji të ngjashme, tre universitetet kryesore në Tiranë do të ndihmojnë për zhvillimin e komunitetit dhe bizneseve lokale. Ato do të jenë në gjendje të ofrojnë një llojshmëri më të gjerë shërbimesh në sajë të integrimit në to të instituteve kërkimore, nga ku pritet të gjenerohen të ardhura shtesë të konsiderueshme për këto universitete. Ato duhet të jenë në gjendje të zhvillojnë shërbime të tilla pa nevojën për fonde nxitëse, të cilat do të destinohen për IAL-të rajonale.

58. Procedurat, që u lejojnë IAL-ve të lidhin kontrata për shërbimet që ofrojnë, kanë pësuar ndryshime në drejtim të thjeshtëzimit të tyre. Por, këto ndryshime nuk janë përvetësuar dhe shfrytëzuar sa duhet nga IAL-të. Në planin e veprimit do të parashikohen masa për të aftësuar dhe inkurajuar IAL-të në shfrytëzimin e të gjitha mundësive ligjore për gjenerim të ardhurash. Në kuadrin e këtij plani, grupi i punës për financat, do të studiojë mundësinë e lehtësimeve të tjera për ato procedura që ende kërkojnë miratim nga organet qendrore, si ato për ngritjen e ndërmarrjeve apo për mënyrën e përdorimin të të ardhurave.

59. Kostoja e lartë e kërkimit shkencor imponon fokusimin në mënyrë selektive të disa fushave apo drejtimeve prioritare; vetëm kështu mund të maksimalizohet impakti i tij - një praktikë e tillë ndiqet, madje, edhe në vendet e pasura. Përzgjedhja e fushave dhe drejtimeve prioritare do të bëhet nga një organizëm i posaçëm në varësi të KALSH-it, Grupi për Strategjinë e Kërkimit Shkencor. Detyrë e këtij Grupi do të jetë edhe monitorimi i zbatimit të strategjisë për kërkimin shkencor, si dhe rishikimi dhe përditësimi i saj, për t'iu përgjigjur në vijimësi zhvillimeve të brendshme dhe të jashtme.

60. Strategjia e kërkimit shkencor do të shërbejë si platformë për vendimmarrjen lidhur me fushat ku do të orientohen programet e kërkimit shkencor. Kërkimi shkencor akademik do të financohet në bazë projekti, nëpërmjet një procedure transparente konkurrimi, ku përzgjedhja e fituesve do të bëhet sipas meritës. Zhvillimi i kësaj procedure do të jetë një detyrë tjetër e Grupit për Strategjinë e Arsimit të Lartë. Për këtë ai do të mbështetet nga disa panele ekspertësh, bazuar në ndarjen e kërkimit shkencor në disa fusha të gjera, për shembull, tre. Çdo panel do të përbëhet nga personalitete të fushës dhe njëri prej tyre mund të jetë edhe ekspert i huaj. Plani i veprimit do të përcaktojë në detaje mënyrën e konstituimit të Grupit për Strategjinë e Kërkimit Shkencor, detyrat dhe kompetencat që ai do të ketë dhe në veçanti, procedurën e alokimit të fondeve.

61. Parashikohet që në Grupin për Strategjinë e Kërkimit Shkencor të përfshihen drejtuesit e paneleve - si rregull, anëtarë të KALSH-it, një përfaqësues i MASH-it, përfaqësues të sektorëve industrialë apo prodhues, që përfitojnë drejtpërdrejt nga kërkimi shkencor, si dhe personalitete të shquara nga fushat kryesore të kërkimit shkencor (që mund të jenë edhe anëtarë të paneleve përkatëse). Përbërja e Grupit për Strategjinë e Kërkimit Shkencor do të shqyrtohet më konkretisht në planin e veprimit.

62. Për arsye objektive, të paktën në këtë fazë të zhvillimit të vendit, vëllimi i kërkimit shkencor do të jetë relativisht modest, dhe pjesa më e madhe e tij do të realizohet në universitetet kryesore të Tiranës, të fuqizuara tashmë nga integrimi i Instituteve Kërkimore. Ky integrim do të krijojë mundësinë e racionalizimit të kapaciteteve kërkimore në nivel kombëtar, në përputhje me

prioritetet e Strategjisë së Kërkimit Shkencor; kjo është dhe arsyeja e urgjencës për hartimin e kësaj strategjie. Për të ndihmuar procesin e integrimit të Instituteve Kërkimore dhe racionalizimin e kërkimit që vjen si rrjedhojë, plani i veprimit parashikon mundësinë e alokimit të fondeve në bazë rastesh dhe nevojash të argumentuara nga universitetet e interesuara. Këto fonde do të sigurohen në një shkallë të madhe prej kursimeve të realizuara nga rritja e efiçencës së administrimit të burimeve njerëzore dhe materiale me integrimin në universitete të Instituteve Kërkimore të mëparshme. Që këtej buron një detyrë tjetër e rëndësishme e Grupit për Strategjinë e Kërkimit Shkencor, që ka të bëjë me hartimin e një plani për racionalizimin e kapaciteteve kërkimore në shkallë vendi, dhe për shpërndarjen e fondeve në funksion të këtij racionalizimi.

63. IAL-të rajonale do të ndërmarrin veprimtari të ndryshme praktike në shërbim të komuniteteve e tyre lokale, por ato, natyrisht, do të kenë të drejtë, si të gjitha IAL-të, të konkurrojnë me projekte akademike të kërkimit shkencor - nëse zotërojnë realisht kapacitetet e nevojshme për ndërmarrjen e tyre. Për t'i ndihmuar IAL-të rajonale për t'u specializuar në një ose disa drejtime të kërkimit shkencor, për shembull, në sferën e arsimit, atyre do t'u alokohen fonde, të cilat ato do të gjykojnë vetë si t'i përdorin, në bazë të strategjisë së tyre për zhvillimin e kapaciteteve kërkimore.

Rrjedhime lidhur me raportin e ngarkesës së punës për personelin akademik

64. Diferencimi i misioneve të IAL-ve do të ketë rrjedhimet e veta edhe në raportin e ngarkesës së personelit akademik. Pavarësisht këtij diferencimi, mësimdhënia do të jetë detyrë kryesore e të gjithë këtij personeli dhe prej secilit do të pritet që të aftësohet dhe kualifikohet vazhdimisht për të ngritur dhe përditësuar nivelin e mësimit që zhvillon, si në aspektin pedagogjik, ashtu edhe në atë të përmbajtjes.

65. Kërkimi i aplikuar, konsulenca dhe veprimtaritë zhvilluese (të cilat nuk janë të natyrës për t'u pasqyruar në botime shkencore), duhet të jenë shërbime që të gjitha IAL-të u ofrojnë komuniteteve dhe bizneseve lokale, si në Tiranë edhe në rrethe. Prandaj, çdo pjesëtar i personelit akademik (pa përjashtuar edhe atë ndihmës), pritet të kontribuojë në këto lloj veprimtarish. Po ashtu, i gjithë personeli duhet të jetë i disponueshëm për kryerjen e detyrave administrative të kërkuara nga IAL-të.

66. Kërkimi shkencor i mirëfilltë, në ndryshim me sa më sipër, do të kryhet nga një pjesë e kufizuar e personelit akademik; nuk mendohet që i tërë personeli doemos të përfshihet në këtë lloj kërkimi. Këtu nuk përfshihet procesi i përftimit dhe i rifreskimit të dijeve, që ndihmon në mësimdhënie dhe që është detyrë parësore e çdo anëtari të personelit akademik. Kërkimi shkencor i mirëfilltë do të ndërmerret nga pjesa e personelit akademik, e cila ka qenë e suksesshme në konkurrim për fitimin e financimeve të projekteve kërkimore, ose nga ajo pjesë e tij që punon në një fushë të përcaktuar nga IAL-të për zhvillimin e kapaciteteve për kërkim shkencor të mirëfilltë. IAL-ja, në këtë rast, mbulon shpenzimet me fonde të brendshme të saj. Për pjesën tjetër të personelit akademik, e gjithë koha e punës duhet të vihet në dispozicion të mësimdhënies, shërbimeve që ofron IAL-ja, detyrave administrative dhe kërkimit shkencor të aplikuar.

67. Përsa i përket ngarkesës akademike, mund të ketë konceptime të ndryshme të saj për IAL të ndryshme, madje edhe për fakultete të ndryshme brenda një IAL-je. Gjithsesi, ngarkesa akademike përfshin katër lloje veprimtarish:

- mësimdhënie (së bashku me kualifikimin e vazhdueshëm profesional),
- kërkim shkencor, zhvillim dhe transferim të teknologjisë dhe njohurive,
- mbështetje për institucionin.

68. Strukturat e IAL-ve do të miratojnë në mënyrë institucionale ngarkesën akademike për çdo pjesëtar të personelit të tyre dhe do të vlerësojnë performancën në secilin zë të veprimtarive të mësipërme (për mësimdhënien do merret parasysh raporti i vlerësimit të brendshëm të cilësisë si edhe opinioni i studentëve). Plani i veprimit do të përfshijë udhëzimet drejtuar IAL-ve, për konceptimin dhe zhvillimin e rregullave lidhur me vlerësimin e performancës.

69. Konceptimet e ndryshme të ngarkesës do të kenë ndikime të rëndësishme mbi kriteret e punësimit të personelit akademik dhe të progresit në karrierë. Aktualisht nuk është rregulluar përputhja e gradave shkencore e titujve akademik me vendet e punës. Titulli akademik "Profesor" nuk nënkupton një vend pune të profesorit, siç ndodh në shkollat e huaja. Kjo ka bërë që edhe kriteret për kërkimin e titujve akademik janë të njëjta për të gjithë IAL-të.

70. KALSH-i do të rekomandojë kriteret e punësimit dhe të karrierës akademike, duke pranuar parimin që ato do të jenë fleksibël në varësi të misionit të IAL-ve. Pas përcaktimit të kritereve të qarta për çdo IAL, secila prej tyre duhet të jetë e përgjegjshme për të operuar me to në mënyrë

plotësisht transparente. Pas konsolidimit të këtij standardi, roli i Komisioni të Vlerësimit të Titujve Akademikë (KVTA) duhet të rikonsiderohet. Me personelin e punësuar rishtas, IAL-të nuk do të lidhin kontrata afatgjata, përderisa të jetë provuar se kandidatët meritojnë një të tillë nëpërmjet performancës së dëshmuar kryesisht në mësimdhënie.

71. Plani i veprimit përfshin konceptim dhe zhvillim modelesh të ndryshme për ngarkesën e personelit akademik, parimet e të cilave mund të përfshihen në termat e punësimit të tij. Këto terma punësimi do të përfshijnë gjithashtu referenca lidhur me përmirësimin e metodave të mësimdhënies. Si pjesë e marrëveshjes me personelin, që do të realizojë këto përmirësime, do të parashikohen edhe forma nxitjeje financiare. Në këtë mënyrë, pagat do të përfshijnë një komponent, të lidhur me performancën.

3.3 Përmirësimi i cilësisë së mësimdhënies dhe i të nxënit

72. Nevojat e të ardhmes së vendit kërkojnë që të tre ciklet e ofertës akademike të përmbushin kërkesat e Standardeve Europiane dhe Udhëzimet për Sigurimin e Cilësisë në Hapësirën Europiane e Arsimit të Lartë. Për momentin, standardet e ofertës akademike shqiptare përgjithësisht nuk e arrijnë ende këtë nivel. Për të përmirësuar cilësinë e ofertës akademike, kërkohet zhvillimi dhe rifreskimi i saj në nivel kombëtar. Në këtë kontekst, do të fuqizohet roli i APAAL-it, në mënyrë që kjo e fundit të operojë me këto standarde, dhe, për më tepër, të garantojë që çdo nismë për hapjen e programeve apo cikleve të reja, të plotësojë kriteret dhe standardet e përcaktuara.

73. Është gjithashtu e rëndësishme të kultivohet një kulturë më e shëndetshme e cilësisë brenda IAL-ve. Po aq i rëndësishëm është edhe krijimi i klimës së përshtatshme për të luftuar formalizmin dhe fiktivitetin, të vënë re deri tani në këtë lëmi. Në terma formalë, kjo nënkupton përcaktimin e standardeve dhe rritjen përgjegjësive institucionale, për zbatimin e tyre në nivel IAL-je, veçanërisht përsa i përket vlerësimit të brendshëm.

74. Përsa i përket mësimdhënies, ka dy kategori standardesh cilësie: standarde për metodat e mësimdhënies dhe standarde për përmbajtjen e mësimit. Kërkohet një metodologji e studiuar për t'i zhvilluar ato në nivel kombëtar.

Metodat e mësimdhënies

75. Shqipëria në shekullin XXI, si kudo në Europë, do të ketë nevojë për njerëz që kanë shprehi fleksibël dhe të adaptueshme të të menduarit, të analizës, krijimtarisë dhe zgjidhjes së problemeve, si në ekonomi ashtu edhe më gjerë për shoqërinë. Sigurimi i këtyre shprehive është ndryshimi i më i rëndësishëm që i nevojitet tërë sistemit të AL. Sigurisht, do të ketë nevojë të vazhdueshme për njohuri specifike profesionale, por shprehitë e përgjithshme do të bëhen gjithnjë e më të rëndësishme dhe, për shumë të diplomuar, do të jenë më me vlerë se njohuritë në drejtime specifike.

76. Metoda aktuale e mësimdhënies në IAL-të nuk zhvillon shprehi të tilla. Ajo ka më shumë prirjen e "paraqitjes së fakteve", se sa të përdorimit të një metode mësimdhënie ndërvepruese dhe të përqendruar tek studenti. Natyra e marrëdhënieve ndërmjet personelit akademik dhe studentëve nevojitet të ndryshojë, në mënyrë që ajo të jetë ndërvepruese dhe e bazuar në diskutime, në të menduarit dhe zhvillimit të ideve. Kjo është një nga mangësitë më serioze në sistemin e AL – dhe ka të bëjë me të tre ciklet e formimit, si edhe me formimet para-universitare. Për të përmirësuar cilësinë e të mësuarit, ndryshimi më i madh që duhet ndërmarrë, ka të bëjë me metodat. Ky ndryshim është i rëndësishëm për të ardhmen e arsimit dhe në drejtim do të përqendrohen edhe investimet për zhvillimin e burimeve njerëzore në të ardhmen.

77. Ndryshimi në metodat e mësimdhënies do të jetë një sfidë e vërtetë për një pjesë të madhe të personelit akademik. Ky ndryshim ka të ngjarë të jetë më i vështirë – por edhe më i nevojshëm, për pedagogët e vjetër, të cilët për vite kanë përdorur të njejtën mësimdhënie dhe ndoshta nuk e kuptojnë nevojën për ndryshim. Është detyra e IAL-ve të gjejnë mënyrat e zhvillimit të burimeve njerëzore dhe plani i veprimit do të kërkojë propozime prej IAL-ve se si do ta realizojnë këtë. IAL-të do të planifikojnë zhvillimin e burimeve njerëzore në këto drejtime:

- Kualifikime jashtë shtetit: Shkëmbimet afatshkurtra të personelit akademik mund të jenë një mënyrë efikase për të zhvilluar shprehitë mësimdhënëse.
- Personeli që kthehet nga jashtë shtetit: Personeli që kryen periudhën e formimit pedagogjik dhe shkencor jashtë shtetit duhet të përhapin përvojën e fituar dhe ta shkëmbejnë atë me kolegët e tyre.
- Kurse afatshkurtër për metodat e mësimdhënies: IAL-të duhet të kenë në vëmendje të vazhdueshme metodat e mësimdhënies dhe të organizojnë sistematikisht kurse afatshkurtra dhe

veprimtari për shkëmbim përvoje në nivel IAL-je, rajonal e kombëtar.

- Reagimi nga studentët: Studentët janë përgjithësisht gjykues të mirë të mësimdhënies, ndonëse ata kanë nevojë të trajnohen për aspekte specifike të vlerësimit të saj si dhe për mënyrën e strukturimit të formulimit të opinioneve të tyre. Është e rëndësishme të evitohet dukuria e dhënies prej tyre të vlerësimeve pozitive për pedagogët më pak kërkues.

- Menaxhimi i performancës së personelit akademik: Sipas ligjit të AL (2007), IAL-të duhet të ngrenë sistemet e tyre zhvillimit të performancës për personelin akademik, pjesë e rëndësishme e të cilit do të jetë vlerësimi i metodave të mësimdhënies. IAL-të do të kërkojnë mekanizma të përshtatshëm, që performanca e mirë të shpërblehet edhe financiarisht.

- Kriteret e promovimit: Për të gjitha IAL-të, kriteret e promovimit duhet të përfshijnë performancën e mësimdhënies, ndonëse pesha që do t'i jepet asaj do të jetë e ndryshme në përputhje me misionin e IAL-së. Kjo peshë duhet të jetë maksimale për ato IAL, që kanë për mision kryesor mësimdhënien.

78. Plani i veprimit do të përfshijë fonde të veçanta investimi për IAL-të që të zhvillojnë një nga metodat e përmendura (përfshirë edhe atë të marrjes së opinionit të studentëve) për përmirësimin e mësimdhënies. APAAL-i t'i kushtojë vëmendje më të madhe vlerësimit të metodave dhe stilit të mësimdhënies në procesin e sigurimit të cilësisë. Rezultatet e këtij vlerësimi do të ndikonin në shpërndarjen e numrit të studentëve në fakultete dhe në financimet për to.

Përmbajtja e mësimdhënies

79. Përmbajtja e mësimdhënies, krahas metodave të mësimdhënies, lipset të përditësohet me të rejat më të fundit për shekullin XXI – dhe brenda Kornizës Kombëtare të Kualifikimeve, që të përputhet me kuadrin e përgjithshëm të HEAL-it. IAL-të janë vënë në lëvizje për të adoptuar një përqasje modulare dhe sistem të transferimit të krediteve për kurset e studimit, që është ndër prioritetet e Procesit të Bolonjës. Por në këtë drejtim IAL-të nuk kanë shkuar më larg se një ripaketim i programeve ekzistuese dhe nuk kanë lëvizur drejt qasjes së "rezultateve të të nxënit", sikurse parashikohet nga Marrëveshja e Bergenit. IAL-të duhet të kuptojnë se sistemi i modularizimit dhe i transferimit të krediteve nuk bëhet për qëllime administrative, por për të përfituar studentët. Ky sistem synon zgjerimin e shanseve për studentët, duke u siguruar atyre zgjedhje reale dhe mundësi transferimi, si brenda institucionit ashtu edhe mes IAL-ve. Me qëllim që të ketë përfitime për studentët dhe në kuadrin e përmbushjes së kërkesave të Deklaratës së Bolonjës, plani i veprimit parashikon që IAL-të të zhvillojnë modularizimin dhe një sistem transferimi të krediteve. Ky duhet të jetë i konceptuar në mënyrë të tillë që t'u mundësojë studentëve ndjekjen e kurseve brenda IAL-së së tyre, ose edhe në IAL të tjera. Plani i Veprimit parshikon që APAAL-i të raportojë për progresin në këtë drejtim.

80. Programet e studimeve ndërdisiplinare, të tilla si "Inxhinieri menaxhimi" apo "Inxhinieri mjedisore" do të bëhen të rëndësishme në të ardhmen. Përgatitja e programeve të tilla është shumë më e lehtë me një sistem modular transferimi kreditesh. Ato nuk kërkojnë struktura apo degë të reja, por do të krijohen si veprimtari e përbashkët mes dy fakulteteve ose edhe mes IAL-ve. Personeli akademik parashikohet të punojë në të dy fakultetet për programe të tilla, si pjesë normale e detyrës së tyre në mësimdhënie. Për të hartuar kurse të tilla do të nevojitet një forum brenda IAL-ve që të diskutojë dhe zhvillojë idetë; kjo do të jetë pjesë e përgatitjes së planeve në IAL. Do të jetë me dobi për IAL-të t'u drejtohen për ndihmë universiteteve të huaja për të zhvilluar kurse ndërdisiplinare. Institucionet vendimmarrëse do të mbështesin aktivisht zhvillimin e programeve të tilla. Plani i veprimit do të përcaktojë nëse kjo mund të kryhet nëpërmjet metodologjisë së financimit dhe/ose nëpërmjet një fondi të veçantë nismëtar.

81. Familjarizimi me njohuritë dhe shprehitë për teknologjinë informatike e të komunikimit dhe gjuhën angleze do të jenë të rëndësishme për studentët e të ardhmes. IAL-të pritet të bëjnë përgatitjet në këto aspekte, dhe disa IAL rajonale mund të kenë nevojë të "blejnë" prej jashtë institucionit (psh., nga universitete të tjera ose institucione private). Plani i veprimit parashikon të përfshihen fonde nxitëse për të siguruar këto kushte.

82. Në disa lëndë kurrikulat e mësimdhënies janë të vjetëruara, sidomos në shkenca; ndonjëherë kjo është rezultat i pajisjeve që u ka kaluar koha dhe/ose për shkak se personeli akademik nuk është i përditësuar me zhvillimet e sotme. Ka një prirje për përmirësimin e gjendjes, duke filluar nga pajisjet, kryesisht të natyrës kompjuterike. Por, nevojitet informacion objektiv dhe i detajuar për

gjendjen aktuale përpara se të identifikohen nevojat në tërësi. Plani i veprimit parashikon që të çdo IAL, si pjesë e procesit të vlerësimit të personelit akademik, sikurse përcaktohet në ligj, të evidentojnë përmbajtjen e vjetëruar të mësimdhënies dhe mbi këtë bazë të programojnë dhe realizojnë trajnimin e nevojshëm të personelit.

83. Bashkë me zhvillimin e vendit, edhe nevojat e tregut të punës do të ndryshojnë me ritme më të shpejta se më parë. Kjo do të thotë se shumë njerëz do të kenë nevojë t'i kthehen të nxënit në momente të caktuara të jetës së tyre, psh., me kurse të shkurtra verore ose kurse mbrëmjeje. Mundësitë për "të nxënët gjatë gjithë jetës" janë të kufizuara për momentin, pjesërisht për shkak të kërkesës së ulët, por edhe për arsye se nuk ekzistojnë mekanizma nxitës për IAL-të që të ofrojnë shërbime të tilla. Parashikohet që kjo kërkesë të rritet dhe do të mbështetet krijimi i kushteve për realizimin e saj. Grupi për studimet me kohë të pjesshme dhe "të nxënët gjatë gjithë jetës", do të përcaktojë në detaje ecurinë dhe hapat e realizimit të këtyre kurseve.

Trajnimi i mësuesve në shkolla

84. Cilësia e shërbimeve të trajnimit të mësuesve është kryesore për të ardhmen e vendit. Çështjet e mësipërme për nevojën e ndryshimit të stilit dhe metodave të mësimdhënies zbatohen shumë më mirë në përgatitjen e mësuesve se në çdo formim tjetër në IAL. Është shumë më tepër e rëndësishme që metodat e reja të mësimdhënies të përdoren nga personeli i fakulteteve të mësuesisë, pasi studentët e tyre do të jenë mësuesit e ardhshëm në shkolla, ku atyre do u duhet të adoptojnë të njejtat metoda të mësimdhënies, me qëllim që të zhvillojnë te nxënësit shprehitë e të menduarit të nivelit të lartë.

85. Në lidhje me përgatitjen fillestare të mësuesve për arsimin bazë, përqasja aktuale me kurrikula "bërthamë" ka çuar në mbingarkesë për studentët. Studentëve në këtë program studimi, u zhvillohen lëndë që nuk do t'u duhen në të ardhmen si mësues, dhe, për pasojë ata mbingarkohen me shumë orë mësimi dhe pak praktikë. Parashikohet që kjo të ndryshojë duke synuar që përgatitja fillestare e mësuesve të arsimit bazë të realizohet në ciklin e parë të studimeve. Gjatë këtij cikli studimesh, do të zhvillohet përmbajtja e lëndëve dhe pedagogjia e nevojshme për formimin e një mësuesi të arsimit bazë. Ky model është i realizuar me sukses në vende të tjera të Europës dhe është në përputhje me Procesin e Bolonjës, Për më tepër, qeveria si punëdhënësi kryesor i mësuesve të kualifikuar, është e arsyeshme që të përcaktojë se çfarë kërkesat ndaj mësuesve si dhe të specifikojë kurrikulën bërthamë për përgatitjen e tyre.

86. Plani i veprimit do të përfshijë ngritjen e një Grupi për Përgatitjen Fillestare të Mësuesve për hartimin e udhëzimeve të qarta lidhur me një kurrikul bërthamë. Ajo do të ketë përmbajtje të reduktuar të lëndëve, duke mënjanuar çështje të panevojshme dhe do t'i japë rëndësi formimit pedagogjik me më shumë theks te shprehitë bazë, TIK dhe gjuhë angleze. Ky Grup do të hartojë rekomandime edhe për raportin minimal të kohës që studentët duhet të shpenzojnë për praktikën e mësimdhënies në klasat e shkollës, i cili duhet të jetë më i lartë se nivelet aktuale. Në të njejtën kohë do të përgatiten edhe rekomandimet për mbikqyrjen e drejtpërdrejtë të studentëve në shkollë nga tutorët e tyre të IAL-së, që duhet të jetë më e vlerësuar se deri tani.

87. Përgatitja fillestare për mësuesit e shkollave të mesme do të kryhet mbi një model 3+N, ku 3 vitet e para do të jenë cikli i parë mbi një lëndë të veçantë, por me fleksibilitetin modular për të studiuar më shumë se një lëndë. Pjesa '+N' do të jetë në mënyrë të veçantë mbi pedagogjinë e mësimdhënies në shkollat e mesme; ajo do të jetë e detyrueshme për ata që dëshirojnë të japin mësim në këto shkolla. Pjesa '+N' do të jetë "degë" e veçantë në Fakultetin e Edukimit që do të ngrihet i ri. Vlera e 'N' do të jetë 1 ose 2 vjet. Ky grup do të përgatitë sugjerime edhe për sasinë minimale të praktikës mësimdhënëse që duhet të realizojnë studentët në shkolla.

88. Universiteti i Tiranës duket se aktualisht ka kapacitetet më të mëdha për të ofruar pjesën pedagogjike '+N'. IAL-të e tjera, që dëshirojnë të ngrenë fakultetet e tyre të edukimit për të zhvilluar pjesën "+N", do të jenë në gjendje ta bëjnë, nëse përmbushin kriteret kombëtare të përcaktuara nga KALSH-i, bazuar në rekomandimet e APAAL-it. Studentët e diplomuar të çdo IAL që dëshirojnë të bëhen mësues të shkollave të mesme, mund të aplikojnë për të hyrë në çdo Fakultet Edukimi që ofron +N. Plani i veprimit do të sugjerojë mënyra për Fakultetin e Edukimit të Universitetit të Tiranës që të japë asistencë pedagogjike për IAL-të rajonale të cilat ofrojnë përgatitjen e mësuesve për arsimin bazë 3+0.

89. Ka disa nisma për të përmirësuar dhe koordinuar trajnimin në shërbim, të cilat synojnë të përmirësojnë veprimtarinë mësimdhënëse të mësuesve në shkolla. Në këtë kuadër parashikohet të

ngrihet një sistem vlerësimi për veprimtarinë mësimdhënëse të mësuesve, përmes të cilit do të përcaktohen nevojat e tyre për trajnim. Plani i veprimit do t'i japë të njëjtin prioritet zhvillimit të përgatitjes fillestare si dhe trajnimit në shërbim.

90. Aktualisht asnjë nga IAL-të nuk siguron kushte për trajnim në shërbim të mësuesve. Kjo është një mundësi e humbur, si për kombin ashtu edhe për IAL-të. Në Planin e veprimit parashikohet që të rritet niveli i financimit për trajnimin në shërbim dhe të ndryshojë mënyra e financimit të këtij trajnimi. Metoda e re do të jetë më afër tregut të punës, ku fondet publike u bëhen të disponueshme përfituesve të trajnimit dhe jo ofruesve të këtij shërbimi. Fillimisht, fondet publike do t'u jepen rajoneve që do të veprojnë si "klientë" në emër të shkollave të tyre. Më pas, kur shkollat të jenë gati për këtë përgjegjësi, fondet do t'u jepen drejtpërdrejt atyre që mund të "blejnë" nga çdo ofrues i akredituar, trajnimin për të cilin kanë nevojë. Kjo procedurë e re financimi do të jetë një motivim i fortë financiar për IAL-të që të hyjnë në "treg" duke ofruar trajnime të tilla.

3.4 . Qeverisja bashkëkohore

Autonomia, përgjegjshmëria dhe menaxhimi

91. Për t'iu përgjigjur sfidave të ndryshimeve të shpejta në shoqëri dhe ekonomi, IAL-të bashkëkohore kanë nevojë për një autonomi të arsyeshme nga qeveria. Ligji i AL (2007) shënon një hap të rëndësishëm drejt rritjes së autonomisë së IAL-ve, ndonëse nuk i shndërron ato tërësisht nga institucione shtetërore në publike. Plani i veprimit vendos detyra për hartimin e orientimeve kryesore për IAL-të se çfarë duhet të bëjnë ato për të qenë në përputhshmëri me ligjin e AL (2007). Çdo IAL do të përgatisë planin e saj strategjik 5-vjeçar, mbështetur në synimet dhe orientimet e kësaj Strategjie.

92. Synimi afatgjatë është që çdo IAL të bëhet plotësisht autonome dhe të funksionojë si institucion publik. Autonomia për IAL-të do të mbështetet në katër kolona dhe konkretisht në:

- autonominë akademike – që nënkupton liritë akademike të individëve dhe atë të institucionit, që ky i fundit të mund të hartojë kurrikula novatore, përmbajtje të reja të lëndëve dhe, në kuadrin e Sigurimit të Cilësisë dhe kushtëzimeve financiare, të vendosë për hapjen apo mbylljen e degëve dhe të formimeve. Kjo gjë do të ndikojë në përcaktimin e numrit të studentëve sipas fakulteteve për çdo IAL;
- autonominë strukturore – që nënkupton se IAL-të do të përcaktojnë strukturat e tyre të brendshme (fakultete, departamente, etj.) dhe do t'i përshtatin ato në përputhje me ndryshimet e rrethanave dhe të nevojave;
- autonominë administrative – që nënkupton se IAL-të do të përcaktojnë mënyrat se si do të vetëmenaxhohen në përputhje me misionin e tyre – gjithsesi brenda kornizës së orientimeve kombëtare dhe në përputhje me praktikat e përparuara;
- autonominë financiare – që nënkupton se IAL-të do të kenë mundësi që përveç grantit nga buxheti i shtetit të thithin fonde të tjera private ose publike dhe të kenë autonomi të plotë në shpërndarjen e burimeve të brendshme mbi bazën e planeve dhe të buxhetit si edhe shpenzimin e tyre, të miratuara nga KADMI i universitetit. Statusi publik i IAL –ve kërkon të reformohet edhe modeli i financimit të AL në Shqipëri.

93. Secili nga këto aspekte të autonomisë është i rëndësishëm për IAL-të e të ardhmes. Dy çështje kushtëzojnë një autonomi më të gjerë; zhvillimi i kapaciteteve të brendshme të menaxhimit dhe forcimi i përgjegjshmërisë dhe i transparencës. Ato do të garantojnë që autonomia të mos rezultojë as anarki dhe as qeverisje e mbështetur në komandë dhe jo në bashkëpunim me organet dhe autoritetet përfaqësuese të IAL.

94. Kushti i parë për IAL-të shtetërore që të fitojnë autonomi më të madhe, është që ato të kenë menaxhim të brendshëm dhe vendimmarrje rigoroze e transparente, me llogaridhënie më të mirë. Kjo gjë kërkon që IAL-të të kenë struktura të duhura dhe të praktikojnë procese të qarta menaxhimi.

95. Koncepti modern i menaxhimit është relativisht i ri për IAL-të (jo vetëm në Shqipëri) dhe ka të bëjë me:

- përcaktimin e prioriteteve dhe realizimi i procesit të planifikimit dhe të hartimit të buxhetit mbi baza realistike dhe objektive;
- respektimi i limiteve buxhetore të cilat janë të lidhura me politikat e ligji mbi buxhetin;
- metodat e përcaktimit të përdorimit të burimeve të brendshme financiare përmes prioriteteve konkurruese;
- monitorimin financiar dhe kontrollin në bazë IAL-je dhe fakulteti apo departamenti në varësi të njësisë buchetore;

- vendimet për nivelet e delegimit financiar;

- mbështetjen e fuqishme profesionale për menaxhimin, si dhe kryesisht për aspektet financiare si dhe forcimin e rolit të Kancelarit (në zbatim të kërkesave të ligjit për AL (2007);

- zhvillimin e politikave për përmirësimin e mësimdhënies dhe të veprimtaritë e tjera akademike;

- zbatimin dhe zhvillimin e procesit të Sigurimit të Cilësisë nga vetë IAL-të;

- zhvillimin e kritereve të punesimit dhe të zhvillimit të mëtejshem të karrierës së tyre përzgjedhjen dhe rritjen në karrierë të personelit mbi bazën e kritereve objektive;

- menaxhimin treguesve të performancës së personelit si edhe përcaktimin e ngarkesës së punës;

- strukturën e menaxhimit dhe përshkrimin e vendeve të punës të personave të përfshirë në aktivitet manaxhues .

96. Ligji i AL (2007) kërkon prej IAL-ve të zhvillojnë secilin nga këto procese. Plani i veprimit parashikon që IAL-të të konceptojnë dhe të propozojnë procese qeverisëse dhe struktura për vendimmarrje. Për këtë qëllim atyre do t'u ofrohet asistencë teknike e jashtme.

97. Për të marrë vendime menaxhuese, çdo IAL ka nevojë për një grup të brendshëm menaxhimi, të kryesuar nga Rektori, dhe që do të përfshijë edhe autoritete të larta drejtuese (normalisht Zv/Rektorët dhe Dekanët) dhe Kancelarin; ligji i AL (2007) i referohet këtij organi si Rektorat. Ky është një grup i brendshëm menaxhimi, i cili nuk është i njejtë me Këshillin e jashtëm, që do të nevojitet për llogaridhënien, kur IAL-të të bëhen publike. Rektorati duhet të ketë terma të qarta reference dhe duhet të operojë me një dokumentacion, i cili, nëse nuk ka arsye të ruajtjes së sekretit, duhet të jetë i disponueshëm për komunitetin e IAL-ve. Kur procesi i qeverisjes të arrijë pjekurinë e tij, atëherë përgjegjësitë e Rektoratit duhet të përqendrohen mbi çështje të menaxhimit dhe financës; ndërsa ato të Senatit, mbi çështje akademike.

98. Për të përmbushur synimin afatgjatë, që çdo IAL të gëzojë autonomi të plotë si institucion publik, Plani i veprimit përcakton edhe hapat e mëtejshëm, krahas parakushteve për një qeverisje më efikase lidhur me menaxhimin e brendshëm dhe transparencën e jashtme. Pas përmbushjes së parakushteve, komponentët kryesorë të tyre do të përfshihen në Statutin e IAL-ve dhe ai do të fitojë statusin e IAL-së publike.

99. Kushti i dytë lidhet me llogaridhënien e jashtme. Ligji i AL (2007) parashikon ngritjen e "Këshillit Administrativ" (KA) për çdo IAL, me një pakicë anëtarësh të jashtëm. Ky është zhvillim pozitiv drejt një prirjeje të qartë ndërkombëtare, që IAL-të publike të kenë "Borde", ku shumica e anëtarëve përfaqësojnë grupet e jashtme të interesit. Anëtarët e brendshëm të KA-së zgjidhen nga personeli akademik, jo akademik dhe nga studentët.

100. Me kohën, KA-të grumbullojnë përvojë dhe IAL-të do të binden për vlerën e tyre. Kësisoj, ato mund të shndërrohen hap pas hapi në "Borde të Jashtme" (BJ), të përbërë nga një shumicë anëtarësh, që nuk janë të punësuar në strukturat e IAL-ve. Si të tillë, ato (BJ) do të kenë përgjegjësinë përfundimtare për miratimin e planeve dhe buxhetit të IAL-ve, për kontrollin e përgjithshëm financiar dhe për emërimin e autoriteteve të IAL-ve. Bordet e Jashtme nuk do të merren me çështjet e përditshme të menaxhimit të IAL-së (ajo do të jetë detyra e Rektoratit) dhe as me detyrat e Senatit për çështje akademike. Transformimi i Këshillave të Administrimit në Borde të Jashtme do të pasqyrohet edhe në ndryshimin e statusit të institucioneve nga shtetërore në publike; ky ndryshim mund të mos ndodhë njëkohësisht në të gjitha IAL-të.

101. Anëtarët e jashtëm të BJ-së do të përzgjidhen nga personalitete jo vetëm të fushës ekonomike dhe nga bizneset lokale, por edhe nga shoqëria civile, nga të diplomuarit e IAL-ve, nga institucione të sektorit publik, përfshirë edhe shkollat e mesme për ato IAL, që kanë si detyrë edhe formimin e mësuesve. Çdo anëtar i jashtëm do të përzgjidhet në bazë të kompetencës. Konferencës së Rektorëve të Universiteteve Shqiptare (KRUSH) do t'i kërkohet të japë sugjerimet e veta për mënyrën e zgjedhjes dhe përbërjen e anëtarëve të jashtëm të BJ.

102. Llogaridhënia e jashtme, kërkon që IAL-të të publikojnë një raport vjetor, i cili do të përfshijë arritjet e institucionit, që lidhen me tregues të specifikuar të performancës dhe me rezultatet e përftuara nga procesi i jashtëm i Sigurimit të Cilësisë. Raporti do të përfshijë edhe bilancin vjetor të IAL-ve, të monitoruar dhe kontrolluar në mënyrë të pavarur. Rektori duhet të shpallë raportin vjetor në një mbledhje të hapur të senatit, në të cilën kanë të drejtë të marrin pjesë studentët dhe personeli

mësimor kërkimor dhe ai ndihmës. Plani i veprimit do të bëjë propozime për mënyrën e monitorimit si edhe për treguesit financiarë dhe të performancës të IAL-ve. Ky monitorim, së bashku me kontrollin e jashtëm të pavarur do të përbëjë një garanci ndaj keqpërdorimit të fondeve.

103. Së fundi, lidhur me llogaridhënien, do të zbatohen tre nivele të pavarur kontrolli institucional të IAL-ve nga:

- Kontrolli i Lartë i Shtetit,
- Kontrolli i Brendshëm i Këshillit të Ministrave,
- Drejtoria e Kontrollit të MASH-it.

Kjo gjë mund të jetë kohë-shpenzuese, pasi ka mbivendosje të kontrolleve. Plani i veprimit do të përfshijë një vlerësim, për të parë se si mund të ulet barra e kontrollit.

104. Autonomia e plotë për IAL-të publike do të kërkojë shumë përgatitje. Ndryshimet në kulturën e menaxhimit do të jenë të konsiderueshme dhe mund të marrin më shumë kohë në disa IAL krahasuar me disa të tjera. Mbështetur në përvoja të ngjashme, i gjithë procesi në shkallë vendi mund të zgjasë deri në 10 vjet.

3.5. Financimi dhe financat

105. IAL-të lipset të kenë një të ardhme financiare të shëndetshme dhe të qartë; buxheti i shtetit do të mbetet burimi kryesor i financimit të tyre. Megjithatë, pavarësisht se synohet të dyfishohet buxheti për arsimin në pesë vitet e ardhshme, AL ka kosto të lartë dhe raporti i tij në buxhetin total të arsimit mund të mos ndryshojë. Rritja e planifikuar në numrin e studentëve me kohë të plotë me rreth 30 000 studentë në 5 vjet, do të kërkojë një rritje të kostos vjetore me së paku 15-20 milionë USD. Edhe vendet e zhvilluara e ndjejnë peshën e mbështetjes financiare të AL-së nga shpenzimet publike, prandaj kërkohen edhe burime të tjera të ardhurash për të plotësuar buxhetin e IAL-ve.

106. Së pari, pritet që IAL-të të zhvillojnë kapacitetet e tyre si entitete kolektive dhe të realizojnë të ardhurat e tyre vetjake, duke ofruar shërbime për të ndihmuar zhvillimin lokal, rajonal dhe më gjerë, ose duke ofruar trajnime për publikun sipas skemës së re të financimit. Në vitin 2006 u thjeshtësuan procedurat administrative për sa i përket kontratave që lidhin IAL-të (për shërbimin e ofruar), gjë që ka lehtësuar gjenerimin e të ardhurave. Ministritë do të inkurajohen të zhvillojnë marrëdhënie kontraktuale me IAL-të dhe të paguajnë koston e plotë për shërbimet që përftojnë.

107. Ligji i AL (2007) u jep edhe më shumë mbështetje IAL-ve, që të ofrojnë shërbime të tilla duke siguruar që ato të mund të menaxhojnë të ardhurat e tyre. Megjithatë, këto të ardhura do të shpenzohen sipas një politike të integruar përkundrejt një planifikimi qendror, duke bërë të mundur që njësia e IAL-së (Fakulteti, Departamenti apo Grupi mësimor kërkimor), e cila ka qenë në origjinën e gjenerimit të tyre, të përfitojë pjesën kryesore të atyre të ardhurave.

108. Burimi i dytë potencial i të ardhurave do të jenë tarifat e shkollimit. Aktualisht këto tarifa për studentët me kohë të plotë bëjnë rreth 20-23 milionë USD në vit ose 22-25% të kostos së plotë. Studentët janë përfituesit kryesorë të arsimimit që u ofrohet në IAL-të, prandaj është çështje drejtësie sociale që edhe ata të kontribuojnë për të plotësuar koston e arsimit të tyre të lartë; në rast të kundërt, ky plotësim i kostos do të mbulohej edhe nga individë që nuk kanë qenë të ulur dhe nuk do të ulen ndonjëherë në bankat e IAL-ve.

109. Plani i veprimit do të rivlerësojë mundësinë e një kombinimi racional të faktorëve objektivë dhe këndvështrimeve të politikave të caktuara, për të përcaktuar diferencimet në nivelet e tarifave të shkollimit mes degëve e cikleve të ndryshme (duke përfshirë këtu formimin e lartë jo-universitar), si edhe mes formimit me kohë të plotë dhe atij me kohë të pjesshme. Lidhur me faktorët objektivë, nivelet e tarifave për ciklin e parë do të marrin parasysh koston dhe tarifat e studentëve, që përfitojnë nga kjo ofertë akademike. Nivelet e tarifave do të përshtaten në mënyrë të tillë, që ato të pasqyrojnë politikat e inkurajimit për studentët, që ata të kryejnë studimet në degë të caktuara (p.sh. tarifa të reduktuara për diplomat 2-vjeçare) ose të ndjekin programe të formimit të mësuesve në IAL-të rajonale.

110. Sistemi aktual i mbështetjes së studentëve në nevojë, (rreth 7-8 milionë USD në vit (mbështetje me bursa për studentë nga shtresat sociale në nevojë, studentët e shkëlqyer, si dhe mbështetje për shoqëritë anonime të "Trajtimit të Studentëve" për shërbimet e hoterelisë ndaj studentëve) nuk është drejtuar atje ku duhet dhe është i plogët administrativisht. Në kuadrin e planit të veprimit është parashikuar të kryhet një studim për përmirësimin e destinacionit dhe të efikasitetit të këtij sistemi. Sistemi i ri mendohet të zbatohet në shkallë vendi, pa ndarje rajonale, bazuar në nevojat dhe të vendosë më shumë barazi.

111. Një tjetër çështje e rëndësishme është akomodimi i studentëve. Aktualisht, në shumicën e rasteve ai sigurohet në mënyrë të centralizuar dhe nuk është ende në standarde bashkëkohore. Ka dy modele kryesore për të asistuar studentët për akomodim:

- duke u ofruar drejtpërsëdrejti tarifa të subvencionuara (gjendja aktuale);
- duke u dhënë subvencione studentëve dhe ata ta gjejnë vetë akomodimin.

Në vende të tjera shpesh zbatohet një kombinim i të dy modeleve. Plani i veprimit do ta shqyrtojë edhe këtë çështje me përparësi për të gjetur zgjidhjen e përshtatshme për Shqipërinë.

112. Për arsye barazie sistemi i tarifave të plota për studentët me kuota dytësore është pezulluar. Kjo çështje mbetet e hapur edhe për studentët me kohë të pjesshme. Të ardhurat nga tarifat e studentëve me kohë të pjesshme janë të konsiderueshme për shumë IAL (4-5 herë më të larta se të studentëve me kohë të plotë). Një pjesë e madhe e këtyre të ardhurave shpenzohet për shpërblimin e personelit akademik dhe pak mbetet për zhvillimin e IAL-ve. Numri i studentëve me kohë të pjesshme pritet të reduktohet dhe rrjedhimisht të ardhurat nga këto tarifa do të ulen. Një gjë e tillë do të reduktojë të ardhurat e IAL-ve, prandaj atyre do t'u duhet të gjejnë burime të tjera të ardhurash.

113. Lidhur me metodën e shpërndarjes së fondeve publike për IAL-të, në planin e veprimit do të parashikohen politika si për financimin e përgjithshëm, ashtu edhe për nxitjen e nismave specifike. Niveli i financimit të përgjithshëm për çdo IAL prej Buxhetit të Shtetit do të mbështetet në politikat kombëtare të zhvillimit dhe duhet të pasqyrojë performancën tyre. Mënyra e financimit duhet të inkurajojë efikasitetin; kështu fondi i plotë i IAL-ve mund të ndahet në një ose dy blloqe, që të mbulojnë të gjitha veprimtaritë kryesore dhe më pas t'u kërkohet atyre të planifikojnë buxhetet brenda totalit. Ky financim me bllok do të ndihmojë në rritjen e autonomisë, pasi IAL-të do të përgatisnin planet dhe buxhetet e tyre brenda këtij tavani. Nga ana tjetër kjo mënyrë financimi do të krijojë motivim për efikasitet në procesin e integrimit të Instituteve Kërkimore pranë IAL-ve.

114. Lidhur me mësimdhënien, matësit më të drejtpërdrejtë të performancës së IAL-ve janë numri i studentëve të pranuar dhe ai i atyre që diplomohen. Pra, pika e fillimit për përcaktimin e formulës së financimit nga Buxheti i Shtetit për mësimdhënien do të jetë, në një farë mënyre, një kombinim i këtyre dy shifrave. Numri i studentëve të pranuar në IAL-të publike do të përcaktohet, për një periudhë afatmesme, në mënyrë të centralizuar, mbështetur në rekomandimet e KALSH-it, për çdo nivel studimi (nënndarje dhe për secilin nga të tre ciklet) dhe drejtim formimi, mbështetur në faktorë të tillë si:

- Prioritetet kombëtare për drejtime të veçanta formimi.
- Kërkesat e studentëve.
- Kërkesat e tregut të punës.
- Propozimet e IAL-ve.
- Lidhja e performancës së IAL-ve me tregun e punës.
- Cilësia e ofertës akademike së IAL-ve, vlerësuar nga APAAL-i.
- Kapacitetet fizike të IAL-ve (ndërtesat, laboratorët, pajisjet etj).

115. Alokimi i fondeve publike për mësimdhënie për çdo IAL do të bëhet me anë të një formule që e ponderon numrin e studentëve nëpërmjet dy grupe faktorësh: faktorë objektivë dhe faktorë mbi bazë politikash. Për të parët, ponderimi do të bëhet kryesisht në varësi të kostove të ndryshme të degëve apo disiplinave të ndryshme, të niveleve të ndryshme të studimit, të studimeve me kohë të plotë apo të pjesshme etj. Kostot do të jenë totale dhe do të përfshijnë pagat e personelit akademik dhe jo akademik, kostot operative si dhe shpenzimet e përgjithshme. Për disa IAL, shifrat e kostos së përdorur në formulë mund të rezultojnë më të ulëta kundrejt nivelit aktual – gjë që do t'i nxiste ato të rritnin efikasitetin e përdorimit të burimeve. Lidhur me faktorët mbi bazë politikash, ponderimi mund të përdoret për t'u dhënë IAL-ve një stimul që ato të rekrutojnë studentë në një program apo kurs të caktuar, sipas nevojave dhe prioriteteve kombëtare të zhvillimit të arsimit.

116. Kjo metodë për alokimin e burimeve financiare është e ngjashme në filozofi më atë që përdoret për shpërndarjen e kostove operative, por në të shprehen në mënyrë më të qartë faktorët mbi bazë politikash. Përfshirja e pagës së personelit brenda një formule të vetme, përbën një ndryshim të rëndësishëm kundrejt praktikës ekzistuese të alokimit të fondeve, ndryshim ky që do të marrë vlerë të plotë vetëm kur IAL-të të funksionojnë realisht si institucione publike, me një autonomi të plotë financiare, përfshirë edhe vendimmarrjen për numrin e personelit. Deri në atë moment, duhet shqyrtuar mundësia e përdorimit të një formule të ndarë për pagat. Realizimi i autonomisë së plotë financiare të IAL-ve mund të kërkojë edhe ndryshime të kuadrit ligjor financiar.

117. Alokimi i fondeve publike të IAL-ve si buxhet në bllok, do të sjellë një ndryshim thelbësor edhe në mënyrën e përgatitjes së buxhetit nga vetë IAL-të. Aktualisht përgatitja e buxhetit të një IAL-je bëhet në formën e kërkesës për financim drejtuar MASH-it, i cili, pasi e shqyrton atë, ia paraqet Ministrisë së Financave. Një alokim buxheti në bllok nuk mund të ndjekë këtë rrugë. Ai kërkon që të përcaktohet fillimisht buxheti total për IAL-në, nëpërmjet formulës, e cila vendos tavanin e financimit të IAL-së nga shteti. Më pas, IAL-së do t'i duhet të detajojë buxhetin e saj brenda këtij tavani.

118. IAL-të do të operojnë me buxhetin total që u është alokuar në bazë të formulës dhe nuk do të kenë mundësi të përftojnë nga shteti financime shtesë. Ato duhet ta planifikojnë përdorimin këtij buxheti duke vendosur prioritete për financimin e projekteve konkurruese brenda IAL-së. Në rast se ky planifikim nuk bëhet ashtu si duhet, ose nëse nuk arrihet mbajtja nën kontroll e shpenzimeve (në nivel fakulteti ose edhe më poshtë), ekziston mundësia reale që IAL-ja të mbetet pa fonde – dhe teknikisht të falimentojë. Pra, mënyra e re për planifikimin dhe buxhetimin do të kërkojë një mentalitet shumë të ndryshëm nga ai i sotmi dhe e gjithë e ardhmja e IAL-së do të varet prej kësaj. Planifikimi dhe buxhetimi do të jenë elemente thelbësore të zhvillimit të IAL-ve; këto do të përbëjnë ndër detyrat më të rëndësishme dhe më të vështira për Rektoratin.

119. Shumica e nismave specifike politike (në kuptimin e politikave arsimore), do të kërkojnë që IAL-ve t'u jepen financime specifike, përgjithësisht mbi bazë kërkesash konkurruese. Plani i veprimit do të identifikojë nivelet e financimit që nevojiten për nxitjen e çdo nisme specifike, si p.sh., për aftësimin e personelit akademik në përdorimin e metodave të reja të mësimdhënies, për zhvillimin e programeve prioritare të studimeve universitare, etj.

120. Për krijimin e kushteve për kërkim shkencor të aplikuar dhe shërbime në IAL-të rajonale, Plani i Veprimit do të parashikojë fonde të veçanta nxitëse. Në këtë mënyrë, këto institucione do të ndihmohen për t'u bërë Qendra të Zhvillimit Rajonal dhe për të zhvilluar gradualisht shërbimet e tyre mbi baza tregu. Pas një periudhe fillestare, shërbime të tilla do të kryhen kundrejt tarifash (të cilat do të mbulojnë, së paku, koston e plotë të shërbimit), që do t'i sjellin IAL-së të ardhura neto. Fondet nxitëse do të jepen në bazë të një plani të shoqëruar me kosto, të përgatitur nga IAL-të e interesuara.

121. Lidhur me kërkimin shkencor akademik, mbetet për t'u shqyrtuar më në detaje problemi i menaxhimit të burimeve që më parë u përkisnin Instituteve Kërkimore, të integruara tashmë me IAL-të. Por, pavarësisht këtyre burimeve, për financimin e kërkimit shkencor në përgjithësi, alokimi i fondeve do të bëhet në përputhje me prioritetet kombëtare, që do përcaktohen nga Grupi për Strategjinë e Kërkimit Shkencor. Treguesi kryesor i performancës në kërkimin shkencor shprehet nëpërmjet paraqitjes së një projekti kërkimi; kjo është edhe arsyeja që kërkimi do të vazhdojë të financohet mbi bazë projekti. IAL-të (përfshirë edhe strukturat e krijuara nga Integrimi i Instituteve Kërkimore), do të konkurrojnë për finacim me projektet e tyre, sipas fushave prioritare të përcaktuara në Strategjinë Kombëtare të Kërkimit. Plani i veprimit do të përfshijë një analizë të detajuar të metodës të alokimit të fondeve për kërkim dhe të zërave të kostos që do të mbulohen nga këto fonde.

122. Plani i veprimit do të parashikojë edhe dhënien e një sasie të kufizuar fondesh për projekte që janë ekselente (të nivelit të lartë), por jo në linjë me prioritetet e Strategjisë Kombëtare të Kërkimit Shkencor; edhe në këtë rast, vlerësimi i projekteve dhe vendimi për financimin ose jo të tyre do të merret nga Grupi për Strategjinë e Kërkimit Shkencor. Do të ketë edhe një fond tjetër, relativisht të vogël, në ndihmë të IAL-ve rajonale që ato të zhvillojnë kapacitete të kërkimit shkencor (nëse dëshirojnë), në një ose disa fusha specifike dhe të përgatiten për të qenë në gjendje të konkurrojnë në projekte kombëtare të kërkimit shkencor në këto fusha. Këto dy aspekte shtesë të financimit të kërkimit shkencor do të përfshihen në analizën e metodës së alokimit të fondeve, të përmendur më sipër.

123. Pjesa më e madhe e fondeve rrjedhëse të investimit do të sigurohen nga të ardhurat e fituara nga vetë IAL-të. Ligji i AL (2007) u jep të drejtën IAL-ve të mbajnë "për vete" të gjitha të ardhurat që mund të gjenerojnë (përjashtuar taksat kombëtare). Por, krahas tyre, do të nevojiten edhe burime të tjera financimi, si për përmirësimin e sistemit, ashtu edhe për dhe zgjerimin i tij.

124. Fondet e investimit për përmirësimin e sistemit ekzistues nuk do të shpërndahen nëpërmjet një formule, por mbi bazë projekti, nisur nga vlerësimi objektiv i nevojave të IAL-ve. Çdo IAL do të bëjë propozime të shoqëruara me kosto për projekte investimi, duke argumentuar nevojën për këto investime dhe prioritetin e tyre; për këtë, atyre do t'u duhet të zhvillojnë procesin e vlerësimit të kapitalit ekzistues. Baza e informacionit, për gjykimin e projekteve konkurruese për investime, do të

sigurohet nga vlerësimi i gjendjes së IAL-ve përsa i përket infrastrukturës së tyre (godina dhe pajisje). Kryerja e këtij vlerësimi është një nga detyrat e parashikuara dhe të detajuara në planin e veprimit.

125. Pjesën më të madhe të kërkesës për investime të reja do ta përbëjnë fondet e nevojshme për zgjerimin e sistemit. Rritja e numrit të studentëve do të kërkojë shpenzime kapitale të rëndësishme, të cilat do të shtrihen në një periudhë 7-vjeçare. Për të siguruar këtë nivel investimi, do të duhet një planifikim i kujdesshëm i fondeve publike. Nuk përjashtohet edhe nevoja e sigurimit të një mbështetjeje të jashtme, gjë që do të shqyrtohet në planin e veprimit.

126. Do të jetë në përgjegjësinë e MASH-it dhe të Ministrisë së Financave përcaktimi i nivelit total të fondeve publike për AL, si dhe i sistemit të financimit të IAL-ve në tërësi. Në këtë sistem parashikohet të bëhen ndryshime të rëndësishme, që lidhen me politikat e tarifave të shkollimit, të financimeve për akomodimin e studentëve, të mbështetjes së studentëve në nevojë etj. Të gjitha këto kërkojnë studime dhe analiza të thelluara. Plani i veprimit parashikon ngritjen, për këtë qëllim, të një Grupi të përbashkët MASH-Ministri e Financave, për të parë se si mund të arrihen këto ndryshime.

127. Në përputhje me parimet e përgjithshme të financimit të AL, të vendosura bashkarisht nga MASH-i dhe Ministria e Financave, do të bëhet shpërndarja e fondeve publike të destinuara për IAL-të. MASH-i mban përgjegjësinë e politikave që do ndiqen lidhur me parimet e shpërndarjes së fondeve, sikundër është, për shembull, parimi sipas të cilit nivelet e financimit duhet të pasqyrojnë performancën e IAL-së. Por, MASH-i nuk do të ndërhyjë në hollësitë e formulave dhe të metodave të financimit. Këto do të jenë objekt i punës së KALSH-it, i cili në rolin e tij si organ ndërmjetës, do të japë rekomandimet e duhura. Alokimi përfundimtar i buxhetit, me këshillim nga KALSH-i, do të mbetet gjithsesi përgjegjësi e MASH-it.

128. Aspekti përfundimtar i financave lidhet me kontrollin mbi shpenzimet e fondeve publike. Ligji i AL (2007) dhe kjo strategji synojnë të rrisin nivelin e autonomisë financiare të IAL-ve. Një ndryshim pozitiv në këtë drejtim, që mund të zbatohet shpejt, është reduktimi i zërave sipas të cilave IAL-të detyrohen të detajojnë projektbuxhetet e tyre dhe që janë, për rrjedhojë, objekt kontrolli të centralizuar. Edhe në të ardhmen, çdo IAL do të ketë nevojë të përgatisë buxhetin e saj rrjedhës në detaje, por ky detajim do të jetë në funksion të shpërndarjes dhe kontrollit të brendshëm financiar. Kur një IAL do të ketë marrë statusin e një institucioni publik me autonomi të plotë financiare, kontrolli qendror i Qeverisë do të jetë për buxhetin në tërësi, të përbërë prej vetëm dy zërash, kostot operative dhe pagat; madje edhe këto, në një zhvillim të mëtejshëm, do të shkrihen në një bllok. Një tjetër ndryshim i realizuar nga Ligji i AL (2007), është që IAL-të kanë të drejtë të bartin fondet e parealizuara (nga të ardhurat e tyre) në vitin pasardhës, gjë që u rrit atyre mundësitë për të akumuluar kursime dhe rezerva. Në kushtet e autonomisë së plotë, e drejta e bartjes do të zbatohet edhe për fondet nga Buxheti i Shtetit.

129. Gjatë rrugës drejt autonomisë së plotë, do të hidhen disa hapa të rëndësishëm për ndryshimin e kontrollit të buxhetit për pagat. Hapi i parë do të jetë që kontrolli qendror të ushtrohet mbi totalin e buxhetit për pagat dhe jo mbi numrin e personelit. Kjo nënkupton që IAL-të të vendosin vetë për numrin e personelit të tyre (akademik ose jo), brenda buxhetit që u është alokuar për pagat. Hapi i dytë do të jetë shkrirja e zërit të pagave dhe atij të kostove operative në një bllok të vetëm, me kontroll qendror vetëm për bllokun total. Shënim: ky duhet të jetë hapi i parë sepse kjo fazë është kaluar sepse projetkbuxheti i vitit 2009 i cuar ne parlament, shkrirja e zërit të pagave dhe atij të kostove operative në një bllok të vetëm, me kontroll qendror vetëm për bllokun total. Hapi përfundimtar do të jetë që IAL-të të vendosin vetë për nivelet e pagave të personelit të tyre – kjo pritet të realizohet në fazën e fundit të tranzicionit ose pas kapërcimit të tij.

130. Grupi i Financës do të përcaktojë afatet për konceptimin e këtyre ndryshimeve dhe vënien e tyre në zbatim.

4. RRJEDHOJAT PËR BURIMET

131. Kjo strategji do të zbatohet në vitet që mbeten brenda periudhës që ajo mbulon, pra deri në vitin 2013 – dhe për disa aspekte, edhe përtej kësaj periudhe. Zbatimi i saj do të kërkojë tipe të ndryshme burimesh, ku ato financiare janë vetëm një prej tyre. Në këtë kuadër, kontributi i disa strukturave, organeve apo agjensive, do të jetë po aq i rëndësishëm sa edhe sigurimi i burimeve të financimit.

132. Tri nga strukturat kryesore ekzistojnë tashmë prej disa vitesh: vetë MASH-i, Agjencia Publike e Akreditimit të Arsimit të Lartë (APAAL) dhe Instituti i Kurrikulave dhe i Trajnimit (IKT). E katërta sapo është krijuar – KALSH-i. Në strategji parashikohet ngritja edhe e dy strukturave të reja:

Agjencia për Pranimet në IAL (APIAL) dhe Grupi për Strategjinë e Kërkimin Shkencor. Këto gjashtë struktura apo agjenci, do të kenë role specifike shumë të rëndësishme në zbatimin e Strategjisë së Arsimit të Lartë.

Agjensitë zbatuese si burime

Ministria e Arsimit dhe Shkencës

133. MASH-i sigurisht është nyja qendrore për zbatimin e strategjisë. Për një periudhë të gjatë, ky dikaster ka operuar si organ administrativ me kapacitete të kufizuara analitike dhe ekzekutive. Strategjia synon rritjen e kapacitetit analitik të MASH-it, në mënyrë që ai të mund të zhvillojë në vazhdimësi politikat kryesore arsimore në shkallë vendi, të diskutojë dhe argumentojë në qeveri nivelet e nevojshme të financimit të AL dhe në veçanti, t'i japë mbështetje analitike KALSH-it, për kryerjen e funksioneve të veta si organ këshillimor i pavarur.

134. Strategjia nuk synon të fuqizojë kompetencat ekzekutive të MASH-it, por Ministri i Arsimit do të mbetet propozuesi në qeveri i hapjes, mbylljes apo shkrirjes së IAL-ve dhe do të duhet të miratojë statutet e tyre. Ministri do të jetë, gjithashtu, vendimmarësi përfundimtar për shumë nga çështjet e këshilluara prej pesë strukturave të tjera zbatuese, apo "ndërmjetëse", përjashtuar ato që kërkojnë miratim të Këshillit të Ministrave.

135. Për secilën nga strukturat ndërmjetëse, është përgjegjësi e Ministrit që të përcaktojë termat e referencës, mënyrën e raportimit dhe të monitorimit, si dhe kriteret e përbërjes. Strategjia parashikon që roli i këtyre strukturave të vijë duke u fuqizuar, gjë që do të rezultojë në ndihmë të rritjes së kapacitetit të vet MASH-it për bërjen e politikave.

Agjencia Publike e Akreditimit të Arsimit të Lartë

136. APAAL-i ekziston prej vitit 1999 dhe funksionet e saj kanë ardhur duke u konsoliduar. APAAL-i do të vazhdojë të luajë rolin e tij për zhvillimin e standardeve dhe procedurave për sigurimin e cilësisë, për monitorimin e sistemeve të brendshme të sigurimit të cilësisë të çdo IAL-je dhe për akreditimin e tyre. Procesi i vlerësimit të jashtëm të cilësisë është aktualisht i detyrueshëm për çdo IAL në Shqipëri (publik apo privat) dhe në periudhën e mbuluar nga kjo strategji ky proces do të kryhet rigorozisht për të gjithë IAL-të. Për kryerjen e vlerësimeve sa më objektive dhe profesionale, veçanërisht të programeve të studimit dhe të metodave të mësimdhënies, synohet që në këtë proces të angazhohen në mënyrë sistematike edhe ekspertë të huaj. Në kuadrin e planit të veprimit, APAAL-it do t'i kërkohet të bëjë propozime konkrete dhe realiste për arritjen këtij synimi.

137. APAAL-i do të vazhdojë të asistojë IAL-të për ngritjen e sistemeve të tyre të brendshme të Sigurimit të Cilësisë. Pasi IAL-të të aftësohen për të zhvilluar procesin e vlerësimit të brendshëm të cilësisë, vëmendja e APAAL-it do të përqendrohet më tepër në kontrollin e vlefshmërisë së këtij procesi dhe në auditimin e sistemeve të tyre (të IAL-ve) të Sigurimit të Cilësisë, në tërësi. Ky auditim do të jetë pjesë e vlerësimit të jashtëm institucional, i cili do të kryhet periodikisht në periudha jo më të gjata se 6 vjet. Raportet e APAAL-it mbi vlerësimin e jashtëm të IAL-ve do të vazhdojnë të bëhen publike dhe përfundimet e tyre do të përfshihen në raportet vjetore të IAL-ve përkatëse.

138. Plani i veprimit parashikon kërkesën që APAAL-i të kryejë rolin e vet në drejtim të Sigurimit të Cilësisë për sistemin me kohë të pjesshme, në të njëjtën mënyrë si për atë me kohë të plotë. Sigurimi i Cilësisë do të shtrihet gjatë periudhës që mbulon kjo strategji në të tre ciklet e studimit, përfshirë edhe të gjitha programet Master, të cilat ende nuk kanë filluar të vlerësohen në këtë aspekt. Kontrolli i cilësisë për programet e doktoraturës është më i vështirë të realizohet, por jo më pak i rëndësishëm. Përvoja relativisht e pakët lidhur me këto programe dhe konstatimi se standardet e doktoraturave shqiptare nuk u përgjigjen gjithmonë standardeve ndërkombëtare, e bëjnë të domosdoshme shtrirjen sa më të shpejtë të mekanizmave të Sigurimit të Cilësisë në ciklin e tretë. Plani i veprimit parashikon një ekspertizë ndërkombëtare për shqyrtimin e mënyrës së realizimit të doktoraturës në Shqipëri dhe të kërkesave ndaj saj, me synim përputhjen e standardeve të doktoraturave shqiptare me ato të HEAL.

139. Në kuadrin e vlerësimit të cilësisë së programeve të studimit, vëmendje e veçantë do t'u kushtohet stilit dhe metodave të mësimdhënies. APAAL-i do të vlerësojë progresin e IAL-ve në drejtim të zhvillimit të metodave të reja, që venë në qendër studentin dhe që e bëjnë më ndërveprues procesin mësimor. APAAL-i do të shqyrojë gjithashtu edhe mjetet me të cilat çdo IAL gjykon mbi shkallën e zbatimit të metodave të reja të mësimdhënies nga personeli i vet akademik. Ky shqyrtim do të përfshijë detyrimisht edhe mënyrën e administrimit të informacionit të vjelë nga reagimet (feedback) e studentëve, kryesisht nëpërmjet pyetsorëve. Do të jetë me vlerë të veçantë për APAAL-in

angazhimi në këtë proces edhe i ekspertëve të huaj, zgjedhja e të cilëve duhet bërë me kujdes, sepse metodat e mësimdhënies nuk janë universale apo të unifikuara brenda BE-së.

Instituti i Kurrikulave dhe i Trajnimit (IKT)

140. Ky institut do të vazhdojë të përmbushë rolet e tij kryesore:

- zhvillimin e dokumenteve të politikave dhe të orientimeve si edhe të planeve të veprimit për trajnimin e mësuesve në shërbim,
- specifikimin dhe miratimin e përmbajtjes së moduleve për trajnimin në shërbim, përfshirë edhe përcaktimin e moduleve të detyrueshme për kategori të caktuara mësuesish,
- identifikimin e nevojave (në aspektin sasior dhe cilësor) për trajnime në të ardhmen,
- licencimin dhe koordinimin e trajnimeve nga ofrues të ndryshëm modulesh të miratuara – përfshirë donatorë apo OJF, që dëshirojnë të kontribuojnë në veprimtari trajnimi.

IKT nuk do të angazhohet vetë me zhvillim trajnimesh, përveç se në pak fusha të specializuara.

141. Plani i veprimit do të përcaktojë ndryshime në sistemin e financimit të trajnimit në shërbim, që do të funksionojë më shumë sipas logjikës së tregut; do të shkohet drejt asaj që fondet publike të destinuara për trajnime t'u vihen në dispozicion përfituesve të trajnimit dhe jo ofruesve të tij.

Këshilli i Arsimit të Lartë dhe i Shkencës

142. KALSH-i u krijua në vitin 2006. Ai u ngrit si organ këshillimor për MASH-in dhe Këshillin e Ministrave. Sugjerimet dhe rekomandimet e KALSH-it do të bëhen publike.

Rolet e përcaktuara në ligj janë:

- Të këshillojë për strategjitë, politikat dhe prioritetet. Një nga detyrat e e menjëhereshme do të jetë vlerësimi i planeve strategjike 5-vjeçare të propozuar nga çdo IAL për të parë përputhshmërinë me strategjinë, përshtatshmërinë me bazën e vet analitike, si edhe nivelin e ndihmës dhe që ka nevojë çdo IAL për të zhvilluar proceset e veta të qeverisjes dhe të menaxhimit.
- Të propozojë kriteret për akreditimin dhe Sigurimin e Cilësisë, në konsultim me APAAL-in, ku përfshihen edhe ato për hapjen e ciklit të dytë e të tretë të studimeve.
- Të propozojë kriteret për promovimin e personelit akademik, që do të jenë të ndryshme në IAL të ndryshme, sipas misionit të tyre.
- Të këshillojë për çështje që i kërkohen nga Ministri.

143. KALSH-i, sikundër përcaktohet në ligjin e AL (2007), përbëhet nga Ministri i Arsimit dhe i Shkencës, 3 anëtarë "ex officio" dhe 15 anëtarë të tjerë, përzgjedhur nga personalitete të arsimit dhe të shkencës në Shqipëri.

144. Në dy ose tre vitet në vijim, parashikohet që KALSH-i të zhvillohet më tepër si "organ ndërmjetës, mbështetës", mes MASH-it dhe IAL-ve, që i jep Ministrit këshilla të pavarura të bëra publike mbi politikat dhe mbi çështje të rëndësishme operative dhe ekzekutive. Është e rëndësishme që këto këshilla të pasqyrojnë pikëpamjet e komunitetit akademik, por edhe ato të shoqërisë më gjerë. Struktura dhe funksionet e KALSH-i do të përshtaten në të ardhmen krahas transformimit të IAL në shkolla të larta krejtësisht publike dhe zgjerimit të sektorit të AL privat.

145. KALSH-i do të jetë organi parësor këshillimor për MASH-in dhe për Qeverinë në kuptimin më të gjerë, për zgjerimin dhe zhvillimin e përgjithshëm të sistemit, dhe në mënyrë të veçantë për zbatimin e kësaj Strategjie. KALSH-i do të rishikojë vazhdimisht Strategjinë, duke i dhënë sugjerime Ministrit dhe Qeverisë për ndryshime të nevojshme, e në të njejtën kohë, do të mbikqyrë edhe zbatimin e Planit të Veprimit.

146. Parashikohet që roli i KALSH-it të zgjerohet për të dhënë këshilla, që do bëhen publike, kryesisht për dy funksione ekzekutive të lidhura me drejtime strategjike të zhvillimit të AL. Në secilin rast, vendimi përfundimtar, mbi bazë të këtyre këshillimeve, do të jetë formalisht përgjegjësi e Ministrit dhe/ose Këshillit të Ministrave, siç do jetë e përcaktuar.

147. Një nga dy funksionet ekzekutive dhe më strategjike për të cilat KALSH-i do të japë këshillime ka të bëjë me shpërndarjen e numrit të studentëve të rinj për çdo IAL, sipas ciklit dhe në kategori degësh e programesh studimi. Shpërndarja e numrit të studentëve është mjeti nëpërmjet të cilit do të përcaktohet rritja ose jo e IAL-ve dhe do të kushtëzojë nivelin e fondeve publike që një IAL do të marrë për mësimin. Shpërndarja e fondeve do të marrë parasysh disa faktorë dhe totali për të gjitha IAL-të së bashku do të duhet të jetë brenda kufijve të buxhetit të përgjithshëm për AL.

148. Sigurimi i rekomandimeve nga KALSH-i për shpërndarjen e numrit të studentëve, do të

ketë nevojë për një bazë të dhënash për studentët, për tregun e punës dhe për treguesit e cilësisë së IAL-ve dhe fakulteteve të tyre. Zhvillimi i një banke të tillë të dhënash dhe përditësimi i saj në vazhdimësi, kërkon marrëdhënie më të ngushta me çdo IAL. Plani i veprimit do të përfshijë edhe një afat kohor për diskutimet për këtë çështje mes KALSH-it dhe Konferencës së Rektorëve, për të parë mënyrën më të mirë të realizimit.

149. KALSH-i do të ketë edhe një funksion të dytë ekzekutiv strategjik, të ofrojë këshillime për metodat e ndryshme të financimit. Përveç të dhënave për studentët, zhvillimi dhe zbatimi i një metodologjie të re do të kërkojë të dhëna dhe një punë të konsiderueshme analitike për financim, bazuar mbi treguesit e cilësisë. KALSH-i do të ketë nevojë për kapacitet analitik të nivelit relativisht të lartë, në mënyrë që të kryejë këto funksione këshillimore. Pjesërisht, kjo do të sigurohet nga kapacitetet analitike shtesë brenda MASH-it, por plani i veprimit do të shqyrtojë edhe rrugë të tjera për të siguruar kapacitete të tilla.

Agjencia për Pranimet në Institucionet e Arsimit të Lartë (APIAL)

150. Matura Shtetërore do të zhvillohet mbi një bazë të orientuar më shumë nga aspektet lëndore. Zhvillimi dhe realizimi i Maturës Shtetërore është përgjegjësia e AVA-s (Agjensia a Vlerësimit të Arritjeve), e cila do të punojë së bashku me IAL-të për të garantuar që provimi të jetë i përshtatshëm edhe për hyrjen në IAL. Zhvillimi i Maturës Shtetërore nënkupton se procesi për pranimin e studentëve të rinj do të ketë mundësi të përdorë më shumë të dhëna për treguesit e cilësisë dhe aftësitë e kandidatëve, që do të thotë se do të bëhet më mënyrë komplekse.

151. Degët e ndryshme brenda një IAL-je, aktualisht, kanë përcaktuar peshë të ndryshme mes lëndëve të Maturës Shtetërore, të cilat përdoren për të llogaritur një rezultat të vetëm, si bazë për pranimet. Matura Shtetërore me një bazë të shëndoshë të orientuar nga lënda, nënkupton që fakultetet do të jenë në gjendje të përcaktojnë pragun e Maturës Shtetërore si kriter pranimi në secilin nga programet e tyre; këto më pas barazpeshohen nga preferencat dhe rezultatet e kandidatëve. Mbi këtë bazë, realizohet shpërndarja atje ku ata të mund të marrin zgjidhjen më të mirë të mundshme.

152. Për pranimet parashikohet ngritja e një institucioni të ri, Agjencia e Pranimeve në IAL (APIAL), e cila do të përcaktojë këto rregulla e dispozita dhe do t'i realizojë ato në vijimësi. Plani i Veprimit parashikon diskutime mes Konferencës së Rektorëve dhe KALSH-it, për të vendosur mënyrën e administrimit të APIAL-it.

Grupi i Strategjisë për Kërkimin Shkencor

153. Për kërkimin, me prioritetet për temat që mund dhe duhet të bëhen mirë në Shqipëri si psh., albanologji, bujqësi dhe industri ushqimore, aspekte të burimeve natyrore, etj., nevojitet një strategji kombëtare e qartë. Për këtë qëllim, parashikohet të ngrihet një grup i përhershëm i nivelit të lartë, Grupi për Strategjinë e Kërkimit Shkencor, i cili do të funksionojë nën KALSH-in. Detyra e tij do të jetë zhvillimi dhe ndjekja e vazhdueshme e Strategjisë Kombëtare për kërkimin. Grupi do të përbëhet prej personalitetesh nga komuniteti i kërkimit shkencor ashtu edhe nga ata që kanë interesa për zhvillimin ekonomik e social të ardhshëm të vendit. Plani i veprimit parashikon vlerësimin e situatës, mënyrën e organizimit si edhe mënyrat e financimit të Grupit.

Rrjedhime financiare

154. Shumë nga nismat e parashikuara në Strategji kanë nevojë për financim fillestar si investim në të mira kapitale ose në burime njerëzore; disa prej zhvillimeve do të kërkojnë mbështetje financiare të vazhdueshme. Përveç financimeve nga buxheti do të kërkohen edhe burime të tjera financimi, nga donatorë apo organizma të ndryshme në kuadrin e marrëveshjeve dypalëshe e shumëpalëshe. Burimi kryesor i financimit do të mbetet buxheti i shtetit. Mbështetur në programin e Qeverisë, shpenzimet publike për arsimin në raport me Prodhimin e Brendshëm Bruto (PBB) parashikohen të rriten nga 2.8% në vitin 2006 në 5% në vitin 2011. Pjesa e shpenzimeve publike për AL parashikohet të rritet nga 0.66% në vitin 2006, në 1% të PBB në vitin 2011. Strategjia konsideron një burim të rëndësishëm financimi rritjen e pjesëmarrjes së sektorit privat në AL në formën e (i) hapjes së shkollave të larta private që plotësojnë standartet e cilësisë, dhe (ii) bashkëfinancimit të programeve të veçanta të studimeve në IAL publike përkundrejt aksesit në vendimmarrje dhe autonomisë së plotë në administrimin financiar. Prirja e rritjes së shpejtë të peshës së investimit të sektorit privat ne zhvillimin e AL në vendet e BE duhet të gjej zbatim edhe në vendin tonë, i cili karakterizohet nga një raport disproporcional midis kërkesës së lartë për shkollim të lartë dhe

burimeve të kufizuara buxhetore për investime. Në vendet e BE investimet e sektorit privat në AL zënë mesatarisht rreth 27 % të shpenzimeve totale për AL. Aktualisht nuk ka të dhëna të sakta mbi përqindjen që zë sektori privat në totali i shpenzimeve për AL në vend. Sidoqoftë pesha e ulët që zë AL privat (më pak se 10 %) tregon se Shqipëria ka resurse investimi private për AL së paku tri herë më të mëdha se sa përqindja aktuale e investimit. Në këtë këndvështrim, rritja me rreth 3 herë e pëshës së AL privat në vendin tonë do të ishte një objektiv realist për periudhën deri në vitin 2013.

155. Tabela në vijim përcakton shpenzimet kryesore shtesë që kërkohen për realizimin e strategjisë. Përveç shpenzimeve të paraqitura do të ketë edhe efekte të tjera financiare, sikurse janë ato që rrjedhin prej integrimit të instituteve të kërkimit pranë IAL-ve.

KËRKESAT FINANCIARE TË STRATEGJISË

Qëllimi (numrat tregojnë paragrafët në Strategji)	Aktivititete dhe çështje	Metoda e alokimit	$ '000				Viti
			Investimet			Vjetore	
			Personel lokal	Pajisjet etj.	As. tekn e jashtme		
79. Bolonja: Kurrikulat standardet, trajnimi	Asistenca teknike ndërkombëtare plus kohën e personelit	Organizimi qendror	0	0	300 (80)	0	07
42. Përmirësimi i laboratorëve për mësimdhënie	Pajisje kompjuterike dhe orendi mbështetëse	IAL-të bëjnë propozime me kostot përkatëse të argumentuara	0	4,800	0	-	07/09
34. Zhvillimi i diplomave 2-vjeçare	Kosto kryesisht për personelin, plus pajisje të reja dhe 50% e kohës së 1 personi për të stimuluar zhvillimin e vazhdueshëm	IAL-të konkurrojnë për një fond – propozime të përbashkëta preferohen	300	200	0	50	08/09
57. IAL-të rajonale zhvillohen si qendra zhvillimi (ekonomike dhe sociale)	Asistencë teknike për zhvillimin rajonal; zyrë e vogël bashkëpunimi në çdo IAL rajonale	Projekt qendror "orientimi" plus ndihmë lokale; çdo IAL bën një plan zhvillimi me kostot përkatëse brenda një limit buxheti	200	0	300	120	vjetore
63. Lehtësimi i integrimit të Inst. Kërkimore në Univ.	Kosto personeli	IAL-të paraqesin kërkesat (me kosto)	100	0	0	-	08
63.Fonde 'dysheme' për IAL-të rajonale që të zhvillojnë kapacitete kërkimi në 1-2 fusha specifike	Kosto personeli për një post shtesë për shqyrtimin e aplikimeve të projekteve të kërkimit	Një shkallë rrafsh çdo vit për çdo IAL rajonal (6 x $20k)	0	0	0	120	vjetore
74. Përmirësimi i stilit të mësimdhënies dhe metodave për gjithë personelin akademik	Organizim qendror për zhvillimin e personelit (IAL-të gjithashtu zhvillojnë programet e tyre; pajisje për personelin qendror dhe për çdo IAL	Ekspertizë ndërkombëtare për organizimin qendror. Çdo IAL bën propozimet dhe konkurron për zhvillim personeli	1,500 (pagesa për personelin që do ta ndjekë, shpenzime, admin, etc)	700	750	0	08-'11
77. Për kurse ndër-disiplinare më të gjera	Kosto zhvillimi për personelin	IAL-të konkurrojnë për fond – preferohen propozime të përbashkëta	200	0	0	0	08/09
78. Gjithë studentët përfitojnë kurse në anglisht	Kosto personeli, asistencë e jashtme (lokale) materiale,	Çdo IAL bën plane zhvillimi brenda një limiti buxheti	200	100	0	200	08/09

dhe kompjuter	kaseta etj., Zhvillim në 08/09 dhe më pas mbi bazë vjetore						+vjetore
80. Tip i ri për formën me kohë të pjesshme	Kohë stafi për të idenntifikuar tregjet e vërteta part-time dhe për të zhvilluar kurse për to.	IAL-të konkurrojnë për fond, bazuar në analizën e kërkesës	100	0	0	0	08/09
87. Trajnim për mësuesit në shërbim, më i mirë dhe më i gjerë	Zhvillimi i kuadrit të përmirësuar/plotësuar, duhet bërë realizimi	Më shumë fonde dhënë rajoneve (më pas shkollave) që të "blejnë" trajnim nga ofrues të ndryshëm	0	0	0	2,000	vjetore
101. Procese menaxhimi të përmirësuara në çdo IAL	Asistencë teknike lokale dhe e huaj, plus kohën e stafit	Terma qendrorë reference për asistencë teknike; IAL-të zgjedhin ofruesin e as. teknike	200	0	500	0	08/09
Vlerësime e studime për planin e veprimit	Asistencë teknike lokale dhe e huaj	E përcaktuar në mënyrë qendrore	100	0	50	0	07/08
TOTAL			2,900	5,800	1,900	2,500	
79. Rifreskimi i infrastrukturës (pajisje dhe ndërtesa)	Investime në pajisje dhe për përmirësimn e ndërtesave	Plan kombëtar mbi bazë të një anketimi (studimi) për infrastrukturën, alokimi në IAL bazuar në propozimet e argumentuara të paraqitura	Mendohet të jetë shumë e madhe, ndoshta 5 milionë USD, - që do shpërndahet në disa vite				
35. Infrastruktura që duhet për zgjerimin e sistemit	Investime në pajisje e ndërtesa	Kjo do të arrihet nëpërmjet zgjerimit të IAL-ve ekzistuese (kryesisht rajonale)	Nevojitet më tepër punë për të vlerësuar kostot kapitale, por mund të jenë 25-30 milionë USD mesatarisht në vit për 10 vjet; kostot rrjedhëse shtesë për zgjerim do të jenë 5-6% për vit. (rreth $3-3.5 milionë për vit)				

156. Kostoja vjetore shtesë e drejtpërdrejtë për realizimin e strategjisë është 2.5 milionë USD. Në të nuk përfshihen kostot rrjedhëse shtesë të zgjerimit; ato do të parashikohen çdo vit në Buxhetin e Shtetit. Në vitin 2006 buxheti për AL-të ishte rreth 60 milionë USD, përfshirë pagat; kështu që kostot e drejtpërdrejta për realizimin e strategjisë do të kërkojnë vetëm një rritje prej 4%. Kostot shtesë të zgjerimit të sistemit do të përfaqësojnë një rritje të buxhetit prej 5-6% në vit.

157. Mbështetja e investimeve me burime të huaja financimi që lidhen drejtpërdrejt me realizimin e strategjisë është 5.8 milionë USD për vitet 2008-2009; pjesa më e madhe e saj do të sigurohet nga projekti "Cilësi e barazi në arsim". Krahas kësaj janë në zhvillim edhe nisma të tjera për sigurimin e financimeve shtesë, të tilla si ajo për ndërtimin e rrjetit akademik, mbështetur me 4 milionë euro nga qeveria Italiane dhe e ngritjes së Njësisë Speciale të Pedagogjisë në Universitetin e Vlorës, mbështetur me 3 milionë euro nga qeveria zvicerane. Parashikohet që për zhvillimin e infrastrukturës aktuale në nivele bashkëkohore si edhe për zgjerimin e sistemit, nevojiten investime kapitale të rendit prej 3 milionë USD shtesë vjetore në vazhdimësi gjatë një periudhe 10-vjeçare.

5. Llogaridhënia, monitorimi dhe vlerësimi

158. Strategjia për AL është ambicioze. Ajo përfshin shumë politika, që do ta ndryshojnë në mënyrë thelbësore sistemin, gjë që nuk do të jetë e lehtë, për më tepër që kërkohen edhe ndryshime të kulturës brenda IAL-ve. Disa prej ndryshimeve më radikale, si shndërrimi i IAL-ve nga shtetërore në publike, me autonomi të plotë, parashikohet të shtrihet gjatë periudhës 7-vjeçare të strategjisë. Është e rëndësishme të ndiqet nga afër ky transformim, si dhe të vendoset se çfarë përshtatjesh mund të nevojiten për politikat në rrjedhën e procesit.

159. Monitorimi i arritjeve të synimeve të strategjisë nuk është i lehtë. Kjo strategji synon përmirësimin e AL në mënyrë që të përmbushen më mirë nevojat e vendit dhe Shqipëria të zërë vendin e vet, krahas kombeve të tjera europiane, përsa i përket cilësisë dhe rëndësisë së IAL-ve të saj. Për realizimin e të gjitha këtyre objektivave, masat nuk do të jenë të thjeshta.

160. Matja e rezultateve reale të sistemit është relativisht e pamjaftueshme. Ekzistojnë matës të thjeshtë për këto rezultate, ku më kryesoret janë:

A. Përputhja e të diplomuarve me nevojat e tregut të punës dhe me politikat e punësimit apo të zvogëlimit të papunësisë.

B. Përputhja e kërkesave të maturantëve për vende në AL.

C. Shkalla e lidhjeve mes IAL-ve dhe bizneseve përsa i përket veprimtarive të përbashkëta dhe kontratave.

D. Botimi i artikujve shkencorë në revista me indeks ndërkombëtar.

161. Për secilin nga matësit realë të rezultateve, do të përdoren tregues sasiorë, por natyrisht ato nuk do të "tregojnë gjithçka" për zbatimin apo ndikimin e strategjisë në sistem. Megjithatë, matësit për temat kryesore të politikave të kësaj strategjie, do të jenë procese apo rezultate ndërmjetëse ose madje nga një këndvështrim i studentëve, do të jenë kontributet në hyrje të sistemit (inputs): përmasa më të zgjeruara, sistem më i diferencuar, mësimdhënie dhe të nxënë më i mirë, qeverisje dhe sistem financiar më produktiv.

162. Është vështirë të bëhet dallimi mes matësve të rezultateve (outputs), të procesit dhe të kontributeve hyrëse, në një sferë aq komplekse dhe afatgjatë si AL-ja, me përjashtim të rasteve kur këta matës janë të thjeshtë. Lista e matësve të përshkruar më poshtë për strategjinë, ku vetëm disa prej tyre janë sasiorë, ka një kombinim të tre tipeve (rezultate të ndërmjetme, matës të procesit dhe kontribute në hyrje). Secili prej tyre ofron informacion me vlerë mbi disa aspekte të strategjisë, që krijon mundësi për të monitoruar progresin dhe mënyrën e zbatimit të saj.

163. Përveç katër treguesve të rezultateve A-D, të dhëna më sipër, do të përdoren edhe treguesit e mëposhtëm për të monitoruar Strategjinë (numrat në kllapa i referohen paragrafit të Strategjisë ku shqyrtohet çështja);

1. Përqindja e PPB (GDP) për AL (26).

2. Rritja e sistemit nga pjesëmarrja e grupmoshës dhe përqindja e studentëve që studojnë në drejtimet e shkencave dhe formimet inxhinierike (31).

3. Numri i diplomave të AL jo-univeristar, të ofruar nga IAL-të rajonale dhe nga ato të Tiranës, dhe numri i studentëve në to (34).

4. Numri i vendeve të reja në çdo IAL (35).

5. Raporti personel/student (39).

6. Numri i personelit që është trajnuar për të zhvilluar shprehitë e mësimdhënies (40).

7. Fondet e shpenzuara për pajisjet e reja (42).

8. Zhvillimi i studimeve me kohë të pjesshme në funksion të atyre që kanë nevojë për to (46).

9. Numri i vendeve në IAL-të private (48).

10. Zhvillimi i Maturës Shtetërore në ngjashmëri me modelet e përparuara europiane (49).

11. Ngritja dhe funksionimi i një organi të ri për pranimet në IAL (50).

12. Numri i IAL-ve që kanë prospectus me cilësi të mirë e që synon informimin e studentëve potencialë (51).

13. Ngritja e Shërbimit Këshillimor për Karrierën për maturantët (51).

14. Përcaktimi dhe zbatimi i kritereve të qarta për IAL-të që të ofrojnë studimet e ciklit të dytë e të tretë (54).

15. Shndërrimi i IAL-ve rajonale në "Qendra të Zhvillimit Rajonal" të orientuara në përmbushjen e nevojave lokale dhe me lidhje të mira me komunitetin e tyre (56).

16. Ngritja dhe funksionimi i Grupit të Strategjisë për Kërkimin Shkencor dhe përgatitja e Strategjisë Kombëtare të Kërkimit (60).

17. Krijimi i një sistemi për alokimin e granteve për projektet kërkimore (61).

18. Integrimi i instituteve të kërkimit në IAL-të (63).

19. Numri i IAL-ve që kanë një sistem për përcaktimin e ngarkesës së personelit akademik (67).

20. Numri i IAL-ve që në statutet e tyre parashikojnë rregulla për parandalimin e abuzimeve të stafit me detyrën (68).

21. Kritere të ndryshme promovimi për personelin akademik, të lidhur me misionin e IAL-së (69).

22. Pranim në masë të gjerë se natyra e marrëdhënieve mes personelit akademik dhe studentëve duhet të jetë ndërvepruese dhe e bazuar në diskutime, mendimin kritik dhe zhvillimin e ideve, dhe jo thjesht transmetim faktesh (75).

23. Përqindja e personelit akademik që është përfshirë në veprimtari zhvillimi për të përmirësuar stilin dhe metodat e mësimdhënies (77).

24. Numri i IAL-ve që zbatojnë një sistem të vlerësimit të performancës për personelin (77).

25. Numri i IAL-ve të vlerësuar nga APAAL-i në lidhje me metodat e mësimdhënies në kuadrin e procesit të sigurimit të cilësisë (78).

26. Numri i IAL-ve që zbatojnë një sistem modularizimi dhe transferimi kreditesh për kurset e studimit (79).

27. Numri i programeve të studimeve ndër-disiplinare (80).

28. Numri i IAL-ve që ofrojnë kurse intensive për TIK dhe gjuhë angleze për të gjithë studentët (81).

29. Numri i pajisjeve të reja të blera nga çdo IAL, fakultet ose program formimi (82).

30. Përqindja e kohës së shpenzuar në klasë në përgatitjen fillestare për mësues të shkollave të arsimit bazë, në ciklin e parë (85).

31. Përqindja e kohës së shpenzuar në klasë në përgatitjen fillestare për mësues të shkollave të mesme sipas modelit 3+N (87).

32. Përdorimi i një metode financimi, më të orientuar nga tregu, për trajnimin në shërbim të mësuesve (90).

33. Numri i IAL-ve që kanë një plan strategjik 5-vjeçar të miratuar, në përputhje me Strategjinë (91).

34. Numri i IAL-ve që funksionojnë me struktura dhe procese të reja qeverisëse për vendimmarrjen e tyre (95).

35. Zhvillimi dhe zbatimi i metodës së përzgjedhjes së autoriteteve drejtuese të IAL-ve dhe i performancës së tyre (95).

36. Numri i IAL-ve që i kanë shndërruar këshillat e tyre të Adminstrimit në Borde të Jashtme (99).

37. Numri i IAL-ve që publikojnë raport vjetor të veprimtarisë së tyre (102).

38. Numri i IAL-ve që janë shndërruar nga shtetërore në publike (104).

39. Përqindja nga totali i buxhetit që çdo IAL e realizon me kontrata të jashtme (106).

40. Ekzistenca e një kuadri të vetëm në bazë IAL-je për tarifat e shkollimit (108).

41. Ekzistenca e një sistemi të ri që ofron mbështetje financiare për studentë në nevojë (110).

42. Konceptimi dhe shkalla e zbatimit të një formule të re financimi për alokimin e fondeve nga Buxheti i Shtetit (113).

43. Ekzistenca e një baze racionale për përcaktimin e numrit të studentëve që do shpërndahen sipas degëve dhe cikleve në çdo IAL (114).

44. Përmasat e financimeve për nisma të veçanta, të alokuar përgjithësisht mbi bazë të propozimeve konkurruese nga IAL-të (119).

45. Përmasat e investimit për përmirësimin e infrastrukturës aktuale të IAL-ve (124).

46. Sasia e fondeve të investimit për zgjerimin e sistemit (125).

47. Zvogëlimi i numrit të zërave që duhet të përdorin IAL-të në paraqitjen e buxhetit dhe alokimi i Buxhetit të Shtetit si bllok i vetëm (128).

48. Kontrolli qendror mbi personelin nëpërmjet buxhetit total për pagat (129).

49. Zgjerimi i kapacitetit analitik të Ministrisë (133).

50. Ekzistenca e ciklit të rregullt i vlerësimit të jashtëm për gjithë IAL-të (136).

51. Ekzistenca e vlerësimeve të APAAL-it për programet me kohë të pjesshme dhe për programet e ciklit të dytë (138).

52. Kualifikimet doktorale, PhD, kanë arritur nivelin si në vende të tjera europiane (138).

53. Dy të tretat e anëtarëve nga KALSH-i janë nga jashtë sferës akademike (144).

54. Ministri i delegon detyrën kryetarit të KALSH-it (144).

55. Ekzistenca dhe funksionimi i një baze të dhënash për studentët (148).

56. Ngritja dhe funksionimi i një organi të ri për pranimet në IAL (150).

6. PËRFUNDIME

164. Masterplani për AL u përgatit si dokument paraprak i kësaj strategjie. Ai u bë objekt diskutimi e konsultimi në gjithë Shqipërinë, brenda komunitetit akademik dhe më gjerë. Masterplani iu dërgua edhe një grupi ekspertësh nga Këshilli i Europës, që dhanë komente me vlerë, të cilat u morën në konsideratë në përgatitjen përfundimtare të Strategjisë. Ky dokument paraqitet tani si strategji e miratuar prej Ministrit të Arsimit dhe të Shkencës, pas konsultimeve me KALSH-in.

165. Tashmë ka filluar procesi i zhvillimit të një plani veprimi që do të zbërthejë politikat e përcaktuara në këtë strategji në detaje të mjaftueshme për zbatimin e drejtpërdrejtë. Kjo përgatitje përfshin disa grupe pune që po punojnë për termat e referencës dhe për planifikimin kohor.